

TÜRKİYE'NİN YÜZÜNCÜ YILINDA DIŞ POLİTİKA: BATI'NIN SURİYE İMAJI - ORTA DOĞU'DA PARÇALANMIŞLIK VE KAOS

Arif AKBAŞ*

ÖZET: Bu makalede Doğu-Batı ilişkileri bağlamında, İslam Dünya'sının bir parçası olan Suriye'ye dair Amerika ile Rusya bilhassa İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkiler sosyolojik bir bakışla çözümlenmeye çalışılacaktır. Bilgi üretimi "Oryantalizm" ve güç/ iktidar arasında yakın bir ilişki vardır. Bu Batı'nın üstünlüğüne dayalı ilişki durumu gelinen vaziyette Suriye'yi bugünkü durumuna getirmiştir. 'Suriye meselesi'ni Batı mediasındaki haberler üzerinden tahlil etmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Batı'da İslam Dünyası ve Suriye'ye karşı her zaman devam edip gelen ötekileştirici bir önyargı vardır. İkinci bir durumda Arap petroleri ile Doğu Akdeniz'de keşfedilen büyük doğal gaz kaynaklarının/ rezervlerinin geleceği sorunudur. Ukrayna ve Suriye savaşları aslında beslenme [gıda] ve enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik yeni III. Dünya savaşıdır. Suriye ve Irak'ta yapay/ sahte bir şekilde yaratılan radikal İslam anlayışları her ne kadar tasfiye edilmiş olsa da İran üzerinden Şii tabanlı bir denge de kurulmuştur. İslam milliyetçiliğinin unsurları bir şekilde hala orada kalanlar üzerinde etkili olmaktadır. Batı bu durumu, kontrolü bırakmamak için alışıldık/ geçerli bir bahane olarak öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Batı mediasında Suriye, Etnik ve dini yapı, Mültecilik, Zorunlu göç, Tersine göç.

Foreign Policy On The Centenary Of Turkey: The West's Image Of Syria - In The Middle East Fragmentation And Chaos

ABSTRACT: In this article, in the context of East-West relations, the relations between America and Russia, especially Britain and France, regarding Syria, which is part of the Islamic World, will be tried to be Deciphered from a sociological point of view. There is a close relationship between knowledge production, "Orientalism" and power/ power.Dec. This relationship situation based on the superiority of the West has brought Syria to its current state. 'We think it would be useful to analyze the Syrian issue through the news in the Western media. There is a marginalizing prejudice in the West against the Islamic World and Syria that continues and continues all the time. In a second case, the problem is the future of Arab oil and the large natural gas resources / reserves discovered in the Eastern Mediterranean. The Ukrainian and Syrian wars are actually the new III aimed at the sharing of nutrition [food] and energy resources. It is the world war. Although the radical Islamic conceptions created artificially/ falsely in Syria and Iraq have been liquidated, a Shiite-based balance has also been established through Iran. Elements of Islamic nationalism are somehow still exerting an influence on those who remain there. The West puts forward this situation as a common/ valid excuse not to give up control.

Keywords: Syria in the Western media, Ethnic and religious structure, Refugee status, Forced migration, Reverse migration.

* Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, aakbas@cumhuriyet.edu.tr, ORCID:0000-0002-8480-4350.

Giriş

Edward Said'in "Haberlerin Ağında İslam"¹ konusuna odaklanarak, Suriye gerçeği güncel Batı medyası üzerinden tahlil edilmeye çalışılacaktır. Suriye geleneksel bir Doğu toplumdur. Bir keresinde Şair Sezai Karakoç, [tarafımıza] "Şam ne kadar bize aitse, İstanbul'da o kadar Suriyeli kardeşlerimize aittir," demişti. Suriye'de en az bizim kadar Osmanlı imparatorluk bakiyesi olan bir coğrafya ve halklar bütünlüğüdür. Osmanlı haritası otuz üç kehribar tanesinden oluşur. Avrupa emperyalist ve sömürgeci faaliyetleri yüzünden iki dünya savaşı arasında bu naif ve güzel tespih dağılıp gitmişti, Müslüman birliğini sağlayan hilafet makamından da mahrum kalmıştı. Geleneksel Batı sömürgeciliği üstünlük sağlayan söylemi ve iddiasından asla vazgeçmemiştir. Oryantalist gelenek sadece isimler ve sıfatlar değiştirerek yine devam etmektedir. Bu devam edişin acılarını ve sıkıntılarını hala Müslüman milletler çekmektedir. Gayatri Chakravorty Spivak'ın [subaltern ve maduniyet], Homi K. Bhabha'nın [hybridity ve melezlik], R. Siva Kumar'ın [alternatif modernity], Dipesh Chakrabarty, Derek Gregory'in [kolonyal sunum] ve Amar Acheraiou'un [klasik etkiler] kuramları Said'in de birkaç kez belirttiği gibi sömürgeciliği bitiş ve yeni bir döneme girildiği söylemini boşa çıkarmamaktadır.

Postkolonyalistlerin bu sahte söylemleri, alanda yaşayan insanların çektiği sıkıntıları anlamaktan gerçekten uzaktır. Batı'nın gözünde Irak ve Suriye gibi mekânlar hala sömürülecek coğrafyalardır. Somut askeri ve istihbarat unsurlarının bölgede aktif çalışmaları, devasa Batı medya aygıtının hala kendilerinin tavırlarını meşru/ doğru gösteren haberler üretmeleri, oluşturdukları sosyo-kültürel manipülatif yanılsama politikalarının devam ettiğini göstermektedir. Suriye meselesini gerçekten Batılılar ve Batıcılar çözmek isteselerdi bunu rahatlıkla yapabilirlerdi. Kıyamet savaşı güzellemeleri yapan devletler, geride kalan enkazı temizleme işini de şimdilik Türkiye'ye bırakmış gözüküyorlar ya da çözüm üretiyor[muş] gibi yapıyorlar. Oysa asıl istedikleri bölgedeki kaos ve toplumsal anomalinin devam etmesidir. Çünkü çıkarları, insani/ hümanist değerlerden her zaman önde gelmektedir. Batı'nın Suriye politikası birkaç kelimeyle özetleyecek olursak; siyasi ölüm, gücünü yitirmiş ve parçalanmış bir devlet ile tamamen insandan arındırılmış bir ülkeden ibarettir. Oynadıkları kartlar Yeni Güçlü Türkiye'nin enerji kaynaklarına inmesini engelleyecek büyük bir sorun kaynağı üretmekten ibarettir. Dirilmiş ve tekrar eskisi gibi bir hayat yaşayan ülkedense, iç savaşlarla ve etnik çatışmalarla koma halini yaşamaya devam eden bir territorya onlar için her zaman yeğdir. Çalışmamızda Suriye ve Batı arasındaki ilişkiler haberler/ kitaplar üzerinden analiz edilip anlaşılmaya çalışılacaktır.

Suriye, Batı'nın büyük oyununu gizlediği satranç tahtasındaki bir piyon değil, Suriyelilerindir. Bu yönelime dönen bir anlayış, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını da giderecektir. Hatta daha ileri bir boyutta iki ülkenin birleşmesi bile düşünülebilir. Türkiye ve Suriye'nin gönüllüce birleşmeleri klasik "Ensar-muhacirlik" anlayışını biraz daha farklı bir boyuta taşıyabilir. Bu minvalde Mekke ve Medine'ye değin uzanan bir "Yeşil Kubbe" koruma kuşağı sosyolojik, ekonomik, demografik, siyasi ve felsefi açıdan rahatlıkla kurulabilir. Biz ne kadar Suriye'yi koruyorsak, onlarda bizi aynı gayretle koruyan bir ülkeye dönüşür. Anadolu ne kadar Suriyelilerin vatanı ise Suriye'de bir o kadar Türkiyelilerin vatanıdır. Halkların rızası önünde hiçbir güç duramaz.

¹ Edward W. Said, *Haberlerin Ağında İslam*, çev., Alev Alatl, İstanbul: Pınar Yayınları, 1984, s.9.

Seksen Yılda Devr-i Âlem

Çeşitli kaynaklar “Suriye isminin M.Ö. 8. yüzyılda Luvi dilindeki “Sura/i-Syroi” teriminden geldiğini ve eski Yunanca² bir adın türevi olduğunu belirtir. Her iki kelime de geçmişte Asur ya da Mezopotamya’nın kuzey bölgelerini belirtmek için kullanılmıştır. Sözcük Asurların memleketi manasında “Assyria” kelimesinden türetilmiştir.³ “Suriye adı tarihsel olarak daha geniş bir bölgeye atıfta bulunur, geniş anlamda Levant ile eşanlamlıdır ve Arapçada Şam olarak bilinir.”⁴ Suriye Arap Krallığı 8 Mart 1920’de kurulmuştur. Başlarda ülke kendi kendine bağımsızlığını ilan eden fakat tanınmayan bir devletti. Arap İsyanı ve Şerif Hüseyin yazışmaları, Suriye Arap Krallığı’nın kuruluşunda çok önemli faktörlerdi. İngilizlerle yapılan gizli yazışmalarında, İngilizler tarafından organize edilen; Osmanlılara karşı Arap ayaklanması karşılığında bir Arap Krallığı kurma sözü verilmişti.⁵ Halep ve “başkent Şam, dünyanın sürekli yaşanılan en eski şehirleri arasındadır.”⁶ Üniter parlamenter anayasal monarşi anlayışındaki ilk devlet I. Faysal ve Rıza Paşa al-Rikabi tarafından kurulmuştu.

İngilizler bağımsızlık vaatleri verirken *Sykes-Picot Anlaşması* da dâhil olmak üzere ayrı anlaşmalar yapıyordu. Britanya, 1919’da ülkeden çekilince, *Maysalun Savaşı* ve *Şam Kuşatmasını* yapan Faysal taç giyme törenini gerçekleştirmişti. Ülke 1924-30 arasında Fransız Mandası şeklinde yönetilmiştir. Bir ara 1930’da yine manda yönetimini baypas etmeye yönelik anayasa yapmaya dayalı bir girişim daha olmuştu. Bu devlet ise Suriye ve Lübnan mandalarının birleşiminden oluşmaktaydı. [Suriye Cumhuriyeti] “*Modern Suriye Devleti*, yüzyıllar süren Osmanlı yönetiminin ardından 20. yüzyılın ortalarında 1946’da kurulmuştur.”⁷ Bir Fransız mandası döneminden sonra (1923-1946), yeni oluşturulan devlet, daha önce Osmanlı yönetimindeki Suriye eyaletlerinden ortaya çıkan en büyük Arap devletini temsil ediyordu. 24 Ekim 1945’te Suriye Cumhuriyeti eski Fransız Mandasını yasal olarak sona erdiren Birleşmiş Milletlerin kurucu üyesi olmasıyla demokratik bir parlamenter cumhuriyet şeklinde bağımsızlığını kazandı. (Fransız birlikleri Nisan 1946’ya kadar ülkeyi terk etmemiş olsa da) Bağımsızlık sonrası dönem, 1949 ile 1971 arasında ülkeyi sarsan çok sayıda askeri darbe girişimiyle geçen çalkantılı bir dönemdi. 1958’de Suriye, Mısır ile Birleşik Arap Cumhuriyeti adlı kısa bir birliğe girdi ve bu sembiyotik deneyim, 1961 Suriye darbesiyle sona erdi.

Cumhuriyet, o yılın 1 Aralık anayasa referandumundan sonra 1961’in sonlarında *Suriye Arap Cumhuriyeti* olarak yeniden adlandırıldı. Tek partili bir devlet kuran *Arap Sosyalist Baas Partisi*’nin askeri komitesi tarafından gerçekleştirilen 1963 darbesi önemli bir olaydı. Suriye, 1963’ten 2011’e kadar *Olağanüstü Hal Yasası* altındaydı ve vatandaşlar için anayasal korumalar fiilen askıya alınmıştı. Neo-Baasçı gruplar içindeki iç güç mücadeleleri, 1966 ve 1970’de yeni darbelerle neden oldu ve bu iş sonunda General Hafız Esad’ın iktidarı ele geçirmesiyle

² Yeşim Dilek, “Çivi Yazısından Arap Alfabesine Ortak Bir Gereksinim: Alfabe ve Yazı Sistemleri A Common Necessity from Cuneiform to Arabic Alphabet: Alphabet and Writing Systems.” *Journal of Universal History Studies (JUHIS)* 5.1 (2022) s.7

³ Robert Rollinger, “The terms Assyria and Syria again”, *Journal of Near Eastern Studies*, 65 (4), s.284-285. doi:10.1086/511103.

⁴ Zeine N. Zeine, *Struggle for Arab Independence: Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faisal’s Kingdom in Syria*, Delmar, New York: 1977, s.209.

⁵ Zeine, (1977), A.g.e., s.209-215.

⁶ Osman Kufacı, “Coğrafyanın baki divanı’na aksi: Şehir adları”, *Ekev Akademi Dergisi* 78 (2019), s.467-480.

⁷ CIA, “Syria: People and society”, *The World Factbook*, 10 May 2022, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/#people-and-society>, (Erişim 18.02.2023).

sonuçlandı. Esad, Alevi müdavimlerini silahlı kuvvetler, bürokrasi, *Muhaberat* ve yönetici seçkinler içindeki kilit görevlere atadı; ailesi içinde gücü pekiştirmek için etkili bir şekilde "Alevi azınlık yönetimi" kurdu.⁸ Irakta ise "Sünni azınlık yönetimi" biçiminde bunun tam tersi yapılmıştı.

2000 yılında Hafız Esad'ın ölümünden sonra, oğlu Beşşar Esad, Esad ailesine ait bir kişilik kültür merkezli cumhurbaşkanlığı ve siyasi sistemi miras aldı.⁹ Baas rejimi, vatandaşların ve siyasi mahkûmların sık sık infaz edilmesi, yoğun sansür¹⁰ ve multi-milyar dolarlık yasadışı uyuşturucu ticaretini finanse etme dâhil olmak üzere çok sayıda insan hakları ihlali nedeniyle kınandı.¹¹ Suriye, Birleşmiş Milletler dışında uluslararası bir örgütün daha üyesidir, *Bağlantısızlar Hareketi*. 2011 Suriye Devrimi'ni ve Arap Baharı protestolarını şiddetli bir şekilde bastırmasının ardından, Suriye hükümeti; Kasım 2011'de Arap Ligi'nden de uzaklaştırıldı.¹² Aralık 2011'de Akdeniz Birliği'ndeki üyeliğini bizzat kendisi askıya aldı.¹³

Temmuz 2011'den bu yana, Suriye, farklı ülkelerin müdahil olduğu çok taraflı bir iç savaşa bulaşmış durumda. *İslam İşbirliği Teşkilatı*, Beşşar Esad'a sadık güçler tarafından gerçekleştirilen "katliamlar ve insanlık dışı eylemlerden duyulan derin endişeyi" gerekçe göstererek Ağustos 2012'de Suriye'nin üyeliğini askıya aldı. 2020 itibariyle, Esad yönetimine meydan okumak için Suriye topraklarında üç siyasi varlık: Suriye Geçici Hükümeti, Suriye Kurtuluş Hükümeti ve Kürt Bölgesi, [Türkiye asla tanımamaktadır.] ortaya çıktı. Savaşın zirvesi 2012-2017 yıllarındaydı, 2014 en ölümcül olanı; o zamandan beri ülkedeki şiddet azaldı, ancak durum bir kriz olmaya hala devam ediyor.

Suriye, 2016'dan 2018'e kadar Küresel Barış Endeksi'nde son sırada yer aldı ve bu onu savaş nedeniyle dünyanın en şiddet yanlısı ülkesi yaptı.¹⁴ Suriye, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki en yozlaştırılmış ülkedir ve 2022 Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde dünya çapında en düşük ikinci ("en kötüsünden ikinci") sırada yer almıştır. Suriye iç savaşı 570.000'den fazla insanı öldürdü, Esad yanlısı güçler toplam sivil kayıpların çoğunluğuna neden oldu.¹⁵ Savaş, tahminen 7,6 milyon ülke içinde yerinden edilmiş insanla Suriyeli mülteci krizine yol açtı. (Temmuz 2015-UNHCR rakamı) 5 milyondan fazla mülteci vardır. (BMMYK tarafından Temmuz 2017'de kaydedilmiştir.) Son yıllarda nüfus değerlendirmesini

⁸ Michael Bröning, (7 March 2011), "The Sturdy House That Assad Built", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2011-03-07/sturdy-house-assad-built> Human Rights Watch, 17 December 2018, (Erişim 18.02.2023).

⁸ OHCHR/ IICISyria, *Independent International Commission of Inquiry on the*, (Erişim 18.02.2023).

⁹ Michael Bröning, A.g.m. s.12.

¹⁰ Human Rights Watch, "Syria: Events of 2018", *World Report 2019: Rights Trends in Syria*, 17 December 2018.

¹¹ OHCHR/ IICISyria, "Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic", www.ohchr.org. Retrieved 19 October 2020, Rose, Söderholm, Caroline, Alexander (April 2022), "The Captagon Threat: A Profile of Illicit Trade, Consumption, and Regional Realities" (PDF), New Lines Institute: 2-39. Archived from the original (PDF) on 12 April 2022, "Is the Syrian Regime the World's Biggest Drug Dealer?", *Vice World News*, 14 December 2022, Archived from the original on 15 December 2022, (Erişim 18.02.2023).

¹² Neil MacFarquhar, (12 November 2011), "Arab League Votes to Suspend Syria", *The New York Times*, Retrieved 12 November 2011.

¹³ Xinhua News Agency, 1 December 2012, *Syria suspends its membership in Mediterranean union*, Archived from the original on 6 December 2011.

¹⁴ Vision of Humanity, *Global Peace Index*, Retrieved 14 October 2019.

¹⁵ The Syrian Observatory for Human Rights, "More than 570 thousand people were killed on the Syrian territory within 8 years of revolution demanding freedom, democracy, justice, and equality", 15 March 2019.

zorlaştırmaktadır.¹⁶ Savaş, nüfusun normal şartlardaki yoksulluk sınırının altında yaşamasına neden oldu. Suriyelilerin gıda, barınma güvensizliği yaşamalarıyla ekonomik koşulları da kötüleşti. 1946'dan günümüze kadar yaklaşık 80 yıllık bir dönemde Suriye'nin makûs tarihi yine geçmiştekine benzer şekilde tecelli etmiştir. "Müslüman Dünya'ya, onun çeşitli; [Suriye gibi] toplum ve devletlerine pek çok savaş, akıl almaz acılar ve felaketlere neden olacak ayaklanmalar ve hepsinden öte, kendisine tepki, bağnazlık ve çaresizlik tarafından tahsis edilen rolü oynamaya tamamen hazır bir İslamiyet"¹⁷ yaşantısı bırakılmıştır. Hatta Suriye'de olanlar basında yegâne suçlu olarak İslam ilan etmişlerdir.

Batı'nın Suriye Yorum Çevreleri

Yorum, belirli bir bilgi yahut yönteme dayalı olarak yapılan anlamlandırma çabasıdır. Tefekkür bağlamında yorum ise bireysel bir şekilde ifade edilen düşüncenin hermeneutik/verstehende (nitel) aktarılmasına da bir gönderme içerir. Bu noktada Batı'nın Doğu'yu yorumlarken kullandığı bazı anlam çerçeveleri vardır. Bunların çoğu da şarkiyatçı klişelerden oluşmaktadır. Örneğin Suriye meselesi uluslararası ilişkiler perspektifinden egemen vestfalyan düzen, liberalizm, güç anarşi ve realizm, konstrüktivizm, eleştirel teori, Marksizm, Batı merkezilik, postkolonyalizm, feminizm, küresel güvenlik, küreselleşme, yerelleşme, göç, neo liberalizm vb. paradigmalara yorumlanabilir.¹⁸ Ya da Baykan Sezer'in *Doğu-Batı* formülasyonunuyla pek ala milli bir bakış açısıyla sosyolojik anlamda çözümlenebilir. Suriye son asırda farklı tecrübelerden geçerek saha da Batı'nın yorumsal gerçekliğine göre harita üzerinde yapay bir şekilde oluşturulmuş bir devlettir, aslında Anadolu'nun Afrika'ya kadar uzanan doğal bir hinterlandıdır. Tarihi süreç içinde bu yapaylığı; Osmanlı Suriye Vilayetini katmaz isek, "İngiliz el atması", "Fransız mandası", "Bağımsız Suriye Cumhuriyeti", "Baasçı Suriye" [Arap milliyetçiliği] ve dağılmış bir devlet görüntüsüyle yaşamıştır. [Batı, Doğu'da yer alan Suriye'ye bu modelleri uygun görmüştür.] Türkiye'nin yüzüncü yılına girdiği bu günlerde, "*Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*"¹⁹ Batı tarafından Suriye'nin parçalanıp kaos ortamına sürüklenmesi için kullanılmıştır.

Sosyolojide Doğu-Batı ikiliği ve çatışması, Doğu ve Batı dünyaları arasında algılanan farktır. Bu noktada, Batılı entelektüellerin ve sosyologların, jeopolitik stratejilerin Suriye gerçeğini nasıl yorumladıklarına bakmakta fayda var. Suriye gerçeği Batı'da değişik aydınlar tarafından sürekli tartışılmaktadır. "İşin garip tarafı; Batı'nın İslam anlayışının, İslamiyet'i genel olarak ceza, otokrasi, orta çağ mantığı ve teokrasi gibi, Müslümanların çoğunun karşı olduğu günümüzdeki görünümüyle bağdaştırmayı tercih etmesidir."²⁰ Kültürel ve dini coğrafi ayırmadan çok, Doğu ve Batı'nın sınırları sabit olmayıp, bu terimleri kullanan kişilerin benimsediği kriterlere göre değişmektedir. Doğu-Batı ikiliği; yönetim, ekonomi, uluslararası ilişkiler ve dil bilimi gibi bilim dallarında tartışırken kullanılan kavram, bölgesel melezliği göz ardı ettiği için eleştirilir.²¹

Kavramsal olarak, sınırlar coğrafi olmaktan çok kültürelidir. Suriye'nin sınırları İngiltere tarafından masa üzerinde Winston Churchill'in eline bir cetvel alıp çizmesi sonucu yaratılmıştır. Bu ise Orta Doğu'ya dair siyasi ve garip bir yorum çevresi oluşturmuştur. Bunun

¹⁶ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *UNHCR Syria Regional Refugee Response*, Archived from the original on 19 February 2018, Retrieved 9 August 2013.

¹⁷ Said, "Üçüncü Bölüm", s.195.

¹⁸ Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.5-17.

¹⁹ Baykan Sezer, *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017, s.14.

²⁰ Said, "II. Bölüm", s.102.

²¹ William H. McNeill, *What We Mean by the West*, Pennsylvania: Foreign Policy Research Institute, 1997, s.513.

bir sonucu olarak, Avustralya ve Yeni Zelanda (coğrafi olarak doğuda olmalarına rağmen) tipik olarak Batı'da gruplanırken, Suriye gibi İslam ülkeleri, konumları ne olursa olsun, Doğu'da gruplanmıştır.²² Ancak, Avrupa'da bu ikiliğe uymayan Müslümanların çoğunlukta olduğu birkaç bölge vardır. Ayrımcı kültür hattını, vatandaşlarının etnik veya dini geçmişine bağlı olarak kendilerini Doğu veya Batı olarak tanımlayabilen "Bosna Hersek" gibi kültürel çeşitliliğe sahip bölgelere yerleştirmek özellikle zor olabilir. Dahası dünyanın farklı yerlerinde yaşayanlar sınırları farklı algılar; örneğin, bazı Avrupalı akademisyenler Rusya'yı Doğu olarak tanımlıyor fakat çoğu farklı düşünen bazı aydın da Rusya'nın Batı'nın ikinci tamamlayıcı parçası olduğu konusunda hemfikirdirler.²³ İslam ülkeleri Rusya'yı ve diğer ağırlıklı olarak Hristiyan ulusları Batı olarak görüyor. Samuel P. Huntington'ın 1996 tarihli "Medeniyetler Çatışması"na dayanan "Batı dünyası" haritası çizimlerinde Asya, Afrika ve Orta Doğu'daki Müslüman ülkeler Batı'nın dışında bırakılmıştır.²⁴ İki medeniyetin ilişkileri de çatışma üzerinden yorumlanmış, Müslüman ülkeler kaybeden tarafta kalmıştır. "Francis Fukuyama ise *The End of History and the Last Man* tartışmalı tezini yazmıştır."²⁵ [Milli bir bakış açısıyla Suriye konusunda medeniyetler çatışması yerine pek ala Doğu-Batı medeniyetler ittifakını önermek daha doğru bir yaklaşım olurdu.]

Batılı yazarlara göre Doğu yorum çerçevesi, 1940'larda, "özünde Batı karşıtı" olarak görülen saldırgan, "hüsran uğramış milliyetçilik" fikriyle bağlantılı hale geldi. Hafız Esad Suriye'si, Batı tarafından böyle algılanmaktaydı. [Hama katliamı vs.] Frank Furedi, Avrupa milliyetçiliğinin hâlihazırda var olan entelektüel değerlendirmesini yaparken; olgun Batı milliyetçiliğine karşı olgunlaşmamış Doğu milliyetçiliği tahayyülünün geliştirildiğini söylemiştir. Sonra bu fikir Üçüncü Dünya çeşidi ülkelerin büyümesine uyarlanmıştır. Teoride Doğu-Batı ikiliği, Batı siyasetince kabul edilen ayrılmaz bir parça haline gelmiştir.²⁶ Edward Said'in 1978 tarihli *Oryantalizm* kitabı, Batı dünyasında; Doğu-Batı ikilemi kavramlarının daha fazla oluşturulmasında oldukça etkili olmuştur.

Böylece oradaki üniversite derslerine, "dini hassasiyetler, ailevi sosyal düzenler ve eskimeyen geleneklerle karakterize edilen" farklı bir Doğu kavramı getirildi.²⁷ "Batı" akılcılığı, maddi ve teknik dinamizmi ve bireyciliğinin aksine hareket eden "Doğu" tasavvuru ön plana çıkarttı. Daha yakın zamanlarda bölünme İslami bir "Doğu", Amerika ve Avrupalı "Batı" olmak üzere üçlü şekliyle de anılır olmuştur. Bazı eleştirmenler, İslami/ İslami olmayan, Doğu-Batı ikiliğini, İslamcı köktencilik küresel olarak yayılması ve İslami uluslar içindeki kültürel çeşitlilik nedeniyle karmaşıklaştığının Doğu-Batı ikiliğinin ötesinde üçlü bir durum daha oluşturduğunu söylediler.²⁸ Batılı yorum çevrelerini oluşturan üniversitelerin ve 'thing tang' kuruluşlarının uzmanlarının "Oryantalizm"den kolayca vazgeçtiklerini söylemek büyük bir kolaylıktır. Sömüreceğiniz bir ülkeyi her yönüyle tanımadan/ tanımaya çalışmadan bunu yapamazsınız. O'nun için şarkiyatçılık hala hem Batı'nın hem de Doğu'nun bir gerçeğidir. Örneğin "İslamafobi" tartışmalarının kavramsallaştırılmasının yine Batılı Şarkiyatçı kökenli

²² Stjepan Meštrovic, *Balkanization of the West: The Confluence of Postmodernism and Postcommunism*, Routledge, 1994, s.61-62.

²³ Felicitas MacGilchrist, "Metaphorical politics: Is Russia western?", *Nation in Formation: Inclusion and Exclusion in Central*, https://www-academia-edu.translate.google/616571?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc, (Erişim 18.02.2023).

²⁴ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, Çev., Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları, 2020, s.48.

²⁵ Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Çev., Zülfü Dicleli, İstanbul: Profil Kitap, 2016, s.10.

²⁶ Frank Furedi, *Colonial wars and the politics of Third World nationalism*, New York: I. B. Tauris, 1994, s.115.

²⁷ Suzanne Wilson Barnett & Van Jay Symons, *Asia in the undergraduate curriculum: A case for Asian studies in liberal arts education*, East Gate, M. E. Sharpe, 2000, p.99.

²⁸ Lina Khatib, *Filming the modern Middle East: politics in the cinemas of Hollywood and the Arab world*. Library of Modern Middle East Studies, *Library of International Relations*, Vol. 57. I. B. Tauris, 2006, pp.166-167.

uzmanlarca oluşturulması ve Müslümanların hiç irdelemeden bu tarz kavramları direkt alıp bu dille konuşmaları son derece düşündürücüdür. Batı yorum çevresi dili yerine kendi kavramlaştırmalarımızla konuşursak daha doğru bir yaklaşım sergilemiş oluruz. Aksi halde Batılı uzmanların bizlere biçtiği ve diktiği gömleği her daim giymek zorunda kalırız. Günümüz dünyasında batılı yorum çevreleri hala eski alışkanlıklarına uyararak Suriye'yi; medeniyetler çatışması, küresel kuzey ve küresel güney, dünyanın Inglehart-Welzel kültürel haritası, Doğu despotizmi, oryantalizmin olanaklarındaki olumsuz çağrışımları olan sözcükler-discourse/ söylem üzerinden tartışmaktadırlar.

Doğu-Batı ikilemi, bilgi, yönetim, ekonomi ve dilbilim/ filoloji dahil olmak üzere bir dizi konuyu incelerken kullanılmıştır. "Knowledge Creation and Management" te (2007) bu konu Batı kültürleri ile Doğu dünyası arasındaki örgütsel öğrenme farkları üzerinden açıklanmıştır.²⁹ Bazı sosyologlar, Arnold J. Toynbee tarafından öne sürülen modernite modelini, Batı ile aynı doğrultuda, ekonomik genişlemeyi, bölgenin "Batılılaşmasının" bir işareti olarak algılamışlardır. Ancak diğer birçok Orta Doğu uzmanı "Yeni Oryantalizm" olarak tanımlanan bir olgudan hareketle; sabit/ klişe Doğu kültürel kimliği kavramlarını benimseyerek; Doğu'nun kültürel/ ırksal özelliklerinden yola çıkarak açıklamalar yapmaya çalışıyorlardı.³⁰ Doğu-Batı ikiliğine yönelik her iki yaklaşım da bölgelerin tarihsel melezliğini dikkate almamakla eleştirilmiştir.³¹ Doğu-Batı rekabetine dayanan kavramlar, kültürlerarası iletişim incelemelerinde de kullanılmaya başlandı. Batı, Suriye'yi yorumlarken klasik Şarkiyatçı kalıplarından asla vazgeçmemiştir.

Bu yorumlama şekline karşı Doğu'yu savunan ekol içinde *Baykan Sezer*'in sosyolojik tespitleri oldukça önemlidir. Doğu ve Batı kültürlerinin farklı bir güç algısı ve güç mesafesi vardır. Doğu kültürleri, Batı kültürlerinin daha eşitlikçi olduğu çok hiyerarşik bir yapıya sahip olma eğilimindedirler. Batı kültürleri bağımsızlığa değer verip ve görev odaklı ve bireyciliği teşvik etme temayülündedirler. Bu yüzden iki toplumun/ medeniyetin çatışma[sın]dan ziyade birbirlerine yaklaşımları çok daha önemlidir. Batı felsefesi Bireycilikle ilgilenirken, Doğu Felsefesi Kolektivizm ile ilgilidir. (Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi milliyetçi ideologların işlediği tez.) Her iki felsefe de erdemlere odaklanır. Batı felsefesi daha uygulamalı iken Doğu felsefesi daha çok manevi bir yaklaşım benimsiyor. Bu minvalde Platon'un *Devlet*'i ile Farabi'nin *Medinet'ül Fazıla*'sındaki ayrışım/ benzeşim son derece önemlidir.

Suriye İçindeki Etnik Yapı ve Cemaatler: İslam ile Hristiyanlık

Suriye, Osmanlı bakiyesi olarak çok dinli-halklı yapıda bir toplumdur. Suriye'nin %87'si Müslüman (Resmi; %74 Sünni ve %13 Alevi-İsmaili ve Şii [On iki imametçi] içerir), %10'u Hristiyan (Ortodoks, Rum Katolik ve Nasturi içerir), %3'ü ise Dürzi'dir. Sünni Müslümanlık en yaygın inanış şeklidir.³² Sünni Müslümanlar, Suriye nüfusunun yaklaşık %74'ünü oluşturmasına rağmen yıllarca %13'lük bir azınlığın baskıcı idaresi altında yaşamışlardır. Sünni Araplar, nüfusun %59-60'ını oluşturmaktadır. Kürtlerin çoğu da (%8,5) sunnidir. Ülkenin iç karışıklıklar nedeniyle sarsılmasından/ yıkılmasından dolayı din sosyolojisi açısından güncel verilere ulaşmak neredeyse imkansızdır. Her kurum gibi devletin dini hayat ve istatistikler konusundaki kurumları da güncel veri üretmemektedirler. Suriye

²⁹ Kazuo Ichijō & Nonaka Ikujiro, *Knowledge creation and management: new challenges for managers*, Oxford University Press, 2007, p.280.

³⁰ Mark T. Berger, "The triumph of the East? The East-Asian Miracle and post-Cold War capitalism", In Borer, Douglas A. (ed.), *The rise of East Asia: critical visions of the Pacific century*. Routledge,1997, pp. 261.

³¹ M. T. Berger, *The triumph of the East? The East-Asian Miracle and post-Cold War capitalism*, 2002, s.275.

³² CIA, "Syria: People and society", *The World Factbook*, 10 May 2022, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/#people-and-society>, (Erişim 18.02.2023).

Türkmenlerinin (%3) tamamı Sünni Müslümandır.³³ %10 Hristiyanların çoğunluğu; Antakyalı Rum Ortodoks, geri kalanı ise Süryani Ortodoks, Rum Katolik ve diğer Katolik cemaatleri, Ermeni Ortodoks, Doğu Süryani Kilisesi, Protestanlar ve diğer mezheplerdir. %3'lük Dürziler [Dürzi sayısı 500.000 civarındadır] ağırlıklı olarak Jabal al-Druze'nin güney bölgesinde yoğunlaşmıştır.³⁴ Başkan Beşşar Esad'ın ailesi Alevidir ve Aleviler Suriye hükümetine hâkimdir, önemli askeri mevkilere sahiptir. Rejimce İç Savaş sırasında öldürülen 94.000 kişiden en az 41.000'in Alevi olduğu bildirilmiştir.³⁵

Ülkede iç savaştan en büyük zararı ve felaketi Sünni Araplar görmüştür. Yarım milyondan fazla insan ya iç savaş sırasında ya da göç ederken ölmüştür. Ülkede bulunan 1,2 milyon civarındaki Hristiyan'ın içinde; Rum Ortodoks Hristiyan nüfusu %45,7'sini oluşturuyor; Süryani Ortodoks %22,4'ünü oluşturuyor; Ermeni Ortodoksları %10,9'unu oluşturuyor; Katolikler (Rum Katolik, Süryani Katolik, Ermeni Katolik, Maronit, Keldani Katolik ve Latin dâhil) %16,2'yi oluşturuyor; geriye kalan ise Doğu Süryani Kilisesi ile birkaç küçük Hristiyan mezhepten oluşmuştur. Birçok Hristiyan manastırı da mevcuttur. Bazı Hristiyan Suriyeliler yüksek bir sosyo-ekonomik sınıfa mensuptur. Suriye, bir zamanlar Şam, Halep ve Kamışlı'da büyük topluluklarla birlikte önemli bir Yahudi nüfusuna da ev sahipliği yapıyordu. 1948'de İsrail Devleti kurulunca Museviler Amerika ya da buraya göç etmişlerdi. Suriyeliler genel olarak yerli bir Levanten halkıdır. Lübnanlılar, Filistinliler, Ürdünlüler ve Yahudiler gibi *Hami-Sami* yakın komşularıyla yakından ilişkilidir.³⁶

Suriye'nin nüfusu yaklaşık "18.500.000'dir. [2019 tahmini] Suriyeli Araplar, ülke dışındaki 6 milyon mülteci hariç yaklaşık 600.000 Filistinli ile birlikte Araplar, nüfusun kabaca %74'ünü oluşturmaktadır."³⁷ Yerli Asurlular ve Batı Aramice konuşanların sayısı yaklaşık 400.000 kişidir. Batı Aramice konuşanlar çoğunlukla Ma'loula, Jubb'adin ve Bakh'a köylerinde yaşarken, Asurlular çoğunlukla kuzey ve kuzeydoğuda ikamet ederler. (Humus, Halep, Kamışlı, Haseke) Birçoğu (özellikle Asur grubu), konuşma ve yazı dilleri olarak hala birkaç Neo-Aramice lehçeyi yaşatmaktadırlar.³⁸ Suriye'deki en büyük ikinci etnik grup Kürtlerdir. Nüfusun yaklaşık %9'unu ila %10'unu veya yaklaşık 2 milyon kişiyi (40.000 Yezidi dâhil) oluştururlar. Kürtlerin çoğu Suriye'nin kuzeydoğu tarafında yaşamaktadırlar ve çoğu Kürt dilinin Kurmanci varyantını konuşmaktadırlar.³⁹ Üçüncü en büyük etnik grup, Türkçe konuşan Suriye Türkmenleridir. Birkaç yüz bin ila 3,5 milyon arasında değişen tahminlerle nüfusları hakkında sağlıklı bir bilgi yoktur.⁴⁰ Suriyeli [görüştüğümüz] bazı Türkmenler,

³³ Alasdair Drysdale, Raymond A. Hinnebusch, *Syria and the Middle East Peace Process*, Council on Foreign Relations, 1991, p. 222.

³⁴ Nissim Danna, *The Druze in the Middle East: Their Faith, Leadership, Identity and Status*. Brighton: Sussex Academic Press, 2003, p.227.

³⁵ Reuters, Death toll in Syria likely as high as 120,000: group, 14 May 2013, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-deaths-idUSBRE94D0L420130514>, (Erişim 18.02.2023).

³⁶ Richards, M; Rengo, C; Cruciani, F; Gratrix, F; Wilson, JF; Scozzari, R; MacAulay, V; Torroni, A. "Extensive Female-Mediated Gene Flow from Sub-Saharan Africa into Near Eastern Arab Populations", *American Journal of Human Genetics*, 72 (4), 2003, 1058-1064. doi:10.1086/374384, "In the Wake of the Phoenicians: DNA study reveals a Phoenician-Maltese link", *National Geographic Magazine*, October 2004, Retrieved 30 January 2013.

³⁷ Central Intelligence Agency, "Syria", *The World Factbook*, Retrieved 7 April 2021.

³⁸ Al-Monitor, "Syria's Assyrians threatened by extremists", *Al-Monitor: the Pulse of the Middle East*, Retrieved 24 July 2014.

³⁹ Library of Congress Country Studies, *Syria*, "Kurds", <https://countrystudies.us/syria/23.htm>, (Erişim 18.02.2023).

⁴⁰ BBC, "Who are the Turkmen in Syria?", *BBC News*, 2015, There are no reliable population figures, but they are estimated to number between about half a million and 3,5 million. Who Are the Turkmen of

nüfuslarının dört milyon civarında olduklarını söylemişlerdir. Suriye’de etnik açıdan azınlık olarak Süryaniler, Çerkesler, Ermeniler gibi gruplar da yaşamaktadır. Az sayıda da olsa ülkede; Arnavutlar, Boşnaklar, Gürcüler, Yunanlılar, Persler, Peştunlar ve Ruslar gibi küçük gruplar da vardır. Etnik sosyoloji açısından Suriye diasporası Arap dünyası içindeki en büyük diasporadır. [Tahminimiz 2023 itibariyle toplam sayıları 6 milyon civarındadır.] Suriye nüfusu 2023 verilerine göre kâğıt üzerinde 18.617.157’dir.⁴¹ Fakat bu nüfusa göçmenler katıldığında tahmini gerçek nüfusu 22 milyon civarındadır. Yaşanan çatışmalar; Ermeniler, Süryaniler, Dürziler, Filistinliler, Kürtler, Yezidiler, Mhallamiler, Arap Hristiyanlar, Mandeniler, Türkmenler ve Rumlar dâhil olmak üzere çeşitli etnik-dini azınlıkları birbirlerine düşürmüştür. Büyük aileleri oluşturan aşiretler içinde aynı benzer durum söz konusudur.

Kutsal Kıyamet Savaşı: Suriye

Suriye şartları ancak tüm bu gruplar ortak payede buluşursa eski dengesine kavuşabilir. Ülkenin demografisi başta Amerika olmak üzere, Rusya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelere “İsrail” yararına ortak bir iş faaliyeti kapsamında azaltılmış gibidir. Ya da niçin söylemekten kaçınalım yeni bir Kürt devleti kurmak adına bu yapılmıştır. Suriye’deki Kürtler de kesinlikle aynı I. Faysal’ın ya da Haşimi ailesinin durumuna düşeceklerdir. Batı oraya eski Asur’un tüm topraklarını alacak şekilde büyük İsrail’in kurulması için bu politikaları yürütmüştür. [İsrail’in mavi beyaz bayrağındaki Süleyman Nebi’nin mührü dışındaki iki çizgi fırat ve dicle arasındaki toprakları imlemektedir.] Çoğu iç savaş ekonomik bir temele sahip gibi görünse de genellikle siyasi, etnik ve dini farklılıklardan kaynaklanır. Etnik ve dini mezhepsel bölünmeler çoğu zaman bir toplum içindeki çatışmaların artmasına sebebiyet verir. [Weber’in dinsel açıklamalı yaklaşımı birleştirmeyi de varsayar.] Ülke içindeki adaletsizliklerin gerçek müsebbipleri Esad ailesinden çok Batılı ülkelerin yürüttüğü sömürgeci siyaset ile ilişkilidir. Arap Baharı’nın etkileri başka bir boyutta Suriye’yi vurmuş/ paramparça etmiştir. Büyük devletlerin kurduğu İstihbarat çalışması şeklindeki Deaş/ İşid/ PKK gibi yapılar ülkeyi Afganistan kadar berbat bir duruma düşürmeye vesile olmuştur. Bu yapıları kuranlar için bir savaş tiyatrosu sergilemişlerdir. Tüm etnik yapıları birbirine düşürecek ve kırdıracak şekilde bir siyaset izlemişler, Ülkenin sosyolojik tüm yapılarını II. Dünya savaşındaki gibi kasıtlı bir çatışma ortamına hazırlamışlardır.

Etnik bölünmelerin çatışma başlatmadaki rolü son derece önemlidir. Bu fitne hali, her toplumun sonunu getirebilir. Suriye üzerinden Kürtlere çok çeşitli vaatler verilmiştir. Ama Avrupa’nın ve ABD ile Rusya’nın bu sözleri yerine getireceğinin hiçbir garantisi yoktur. Suriye iç savaşı, dışlanan nüfus, güç paylaşımı, anokrasi gibi çeşitli değişkenlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bir dizi ekonomik faktöre [ticareti engelleme, yaptırımlar vs.] ek olarak iç ve dış etnik/ dini gruplar iç savaş başlatmak için kasıtlı olarak kullanılmıştır. Suriye’deki çatışma ve savaş asıl idari yönden güç paylaşımı eksikliğinden kaynaklanmıştır. Bizce en önemli sebep budur. Bunu yapmaya yanaşmayan Esad yönetimi, her geçen gün güç kaybetmiştir. [Rusya’nın elinde savaş oyuncularıyla oynattığı bir kuklaya dönmüştür.] Rusya ve İran desteği olmasa asla ayakta kalamazdı. Tabi birde Sünni kesimin “vatan-millet” kavramına dair zayıf bağlarının olması da bunda etkili olmuştur diyebiliriz. Suriye’de gücün kapsayıcı olmadığı ve farklı taraflar arasında paylaşıldığı dini ya da kentsel gruplar gibi demografik kesimler arasında karışıklıklar vardır. Alanda ayrı telden çalıp söyleyen sayısız küçük gruplar

---

Syria?, The New York Times, 2015, Q. How many are there? A. No reliable figures are available, and estimates on the number of Turkmens in Syria and nearby countries vary widely, from the hundreds of thousands up to 3 million or more.

⁴¹ SSO, *Syria Population of 2023*, <https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>, (Erişim 18.02.2023).

da vardır. Bazı grupların devletle özdeşleşmemesi, farklı gruplara yanaşmalarına yol açmış zaten sallantıda olan yapıyı, ayağa kalkamayacak düzeyde bir duruma/ felç haline getirmiştir. Suriye iç savaşı başka bir yönden kardeşi kardeşe kırdırılmış, bu yavaşladığı zaman ise yurt dışından sahaya yeni oyuncular sürülmüştür.

Ekonomik faktörler de Suriye'deki çatışmaların başlangıcında oldukça etkili olmuştur. İş savaş derinleştikçe ve yayıldıkça, başta yüksek refah sahibi olan Suriyeliler ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır.⁴² (Halep ve Şam'ın tüccarları ticarete mahir insanlardır.) Savaş, yarattığı yıkımla ahir zamandaki kıyamet alametlerinden olan bir olayı hatırlatmaktadır. Suriye'ye kurtarma mekanizması olarak hizmet edebilecek ayrıntılı politika, ancak ekonomik, etnik ve siyasi sorunların somut gerçeklerden hareketle halledilmesiyle bir çare olabilirdi. [Soruna çare bulunması süreci Amerika, Rusya ve diğer önemli AB aktörlerince hep bir sürünceme de bırakılmıştır. Bu durumda kesinlikle bir kasıt ve çıkarıcı maksat vardır.] Suriye krizi ve tekrarına karşı önleyici en önemli tedbir, demokratik seçimlerin yapılması ve ekonominin tekrar canlanmasıyla olabilir. Aksi halde Irak, Suriye ve Ukrayna savaşları insanlığın sonunu getirebilecek bir potansiyele fazlasıyla sahiptir. Savaş yerine barış odaklı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

İnsanlığa karşı işlenen suçlar da dahil olmak üzere ihlallerle kuşatılmış on yıllık bir savaş, yıkılan evler ve okullar, temiz su ve sanitasyon eksikliği ve nüfusun çoğunun iki yakasını bir araya getirememesiyle ülkenin altyapısını büyük ölçüde yok etmiştir. Savaştan sonra ülke şimdi, yıkıcı depremlerden ve artçı şoklardan etkilenen 3,7 milyon insanın çoğu [çocuk] acil gıda, su, barınak ve acil tıbbi ve psiko-sosyal yardıma muhtaç bırakan ciddi insani ve maddi hasarlarla boğuşmaktadır. Etnik gruplar arasındaki dini bağları arttırmak ve sosyal dayanışma kültürünün arttırılmasının, ülkeyi tekrar özlemini çektiği günlere geri döndürebileceği düşünülebilir. Bunu yaparken de ülke içindeki bütün dış unsurların ülkeden kovulması ve Suriyelilerin kendi içlerinde görüşmeler yaparak bu sorunları çözmeleri gerekmektedir. Çatışmaların ortasında kalan Suriyeli ailelerin, mülteci çocukların ve yardım görevlilerinin ihtiyaçlarının karşılanması geçici bir çözümdür.

Eğer kalıcı barışla ilgili ahitler ve vaatler yerine getirilirse, ülke insanları yeniden kendi memleketlerini imar edecek bir potansiyel oluşturabilecektir. Buradaki ekonomi ve ticari hayat canlanırsa Suriyeliler yine birincil öncelikli olan ana vatanlarına geri dönebileceklerdir. Suriye, Batının ve İsrail'in dinsel-ütopist motivasyonlarının kaderine terk edebileceğimiz basit bir ülke değildir. Bizim ve Suriyeli kardeşlerimizin jeopolitik açıdan yapılan etnik provokasyonlara artık tahammülümüz kalmamıştır. Hakikat ise Jean Baudrillard'ın "Simülakrlar ve Simülasyon" kavramlarıyla açıkladığı üzere Irak'taki vahşi deneyimin garip bir şekilde Suriye halkı üzerinde de yine aynı şekilde zulüm yapılarak denendiği gerçeğidir. Irak'tan farklı olarak Suriye halkı hem dış devletlerce hem de kendi yaşadıkları devlet tarafından acımasızca bombalanmıştır. PKK ve DEAS'ta güçlü ülkeler adına [icazet alarak] halka büyük oranda eziyet etmiş ve zulüm yapmıştır. Suriye'nin bu cendereden kurtulması ancak ve ancak Türkiye ile birlikte hareket etmesiyle olur. Yoksa ne Rusya'dan ne de İngiltere, Fransa, Amerika gibi ülkelerden çözüm üretmelerini beklemek beyhude bir çabadır. Bu ülkeler Suriye'deki Kürtleri etnik provokasyon ve demografik değişiklikler yapmak için taşeron olarak kullanmaktadırlar. Selahaddin Eyyubi'nin çocuklarının Türkiye yerine bu ülkelerle ortak iş tutmaları ise kelimenin tam anlamıyla büyük bir utanç kaynağıdır. İdeolojik köken olarak Marksizm'den gelen bir anlayışın, kapitalist ve emperyalist devletlerin hizmetkârlığını yapması ise kendi varlık nedenlerini inkâr etmek olarak açıklanabilir.

⁴² Salah Abosedra, Ali Fakih ve Nathir Haimoun, *Ethnic Divisions and the Onset of Civil Wars in Syria*, IZA- Institute of Labor Economics: IZA DP No. 14023, 2021, s.4.

Haberlere ve Son Çıkan Kitaplara Göre Suriye Krizi

Batı'nın Suriye'ye bakışı büyük oranda medyasına da yansımıştır. Orta Doğu'da yaşanan "Arap Baharı" olaylarından ilk başlarda ülke, yüzeysel olarak etkilenmiştir. Amerikan basını daha çok "CIA; World Factbook", "Foreign Policy" ve "United States Department of State" minvalinde Orta Doğu haberleri üretmektedir. Bölgenin başka yerlerinde başlayan büyük ayaklanmalardan etkilenerek ek sosyal ve ekonomik faktörlerle birleşen hükümet karşıtı protestolar, ilk olarak Mart 2011'de güneydeki Der'a eyaletinde patlak vermişti. Protestocular, tutuklamalara izin veren kısıtlayıcı Olağanüstü Hal Yasası'nın yürürlükten kaldırılmasını istemişlerdi. Ayrıca demokratik talepler olarak merkezi rejimin suçlamalardan vaz geçmesini, siyasi partilerin yasallaştırılmasını ve yozlaşmış yerel yetkililerin görevden alınmasını istediler. Gösteriler ve şiddetli huzursuzlukla dalgalanan protestoların boyutu-yoğunluğu tüm Suriye'ye yayıldı. Beşşar Esad hükümeti, yaşanan huzursuzluğa ve yeni partilerin kurulma taleplerine çok çeşitli düzeylerde askeri güç kullanarak yanıt vermişti.

Arap Birliği, AB, Türkiye ve ABD'nin rejime ve onu destekleyen kuruluşlara yönelik ekonomik yaptırımları genişletmesiyle, 2011'in sonlarından itibaren Esad rejimi üzerindeki uluslararası baskı yoğunlaştı. Aralık 2012'de *Suriye Ulusal Koalisyonu*, 130'dan fazla ülke tarafından Suriye halkının tek meşru temsilcisi olarak tanındı. Eylül 2015'te Rusya, Esad rejimi adına bir dizi askeri müdahale başlattı. Esad'a ve Rusya'ya bağlı güçler Aralık 2016'da muhalif unsurlardan bazı toprak parçalarını ve nihayetinde ülkenin ikinci büyük şehri olan Halep'i geri aldılar. Çatışmayı rejim lehine tüm Suriye'ye kaydurdular. Rejim, bu dış destekle 2018'de Şam banliyölerinde ve güneydeki Der'a vilayetindeki muhalefet kalelerini de geri aldı.⁴³ "Suriye İç Savaşı" veya "Suriye krizi", on iki yıldır sürmektedir. Bu olayların merkezinde; Rejim, El Nusra, ÖSO, İşid, PKK, YPG, SAO, SDG, SMO, HTŞ, bazı Kürt, Türkmen, Dürzi ve Süryani grupların katıldığı değişik oluşumlar da yer almıştır. Yaşanan savaşa ve çatışmalara müdahil olarak; ABD, Rusya, Türkiye, İran ve İsrail'de aktif olarak katılmıştır. Özellikle ABD ve Rusya; Türkiye'nin bölgedeki elini/ çözüm politikalarını zayıflatmak için sürekli Kürt kartını öne sürmektedirler.

Herhangi birçok taraflı çatışmada olduğu gibi, Suriye'de devam eden iç savaşta da herhangi bir paydaşı desteklemek, doğru ile yanlış arasında seçim yapmaktan çok daha karmaşıktır. Ancak Batılı medya kuruluşları, Batılı izleyicilere baskıcı Esad rejimine karşı çıkan, isyancı grupları daha sempatik hale getirmek için çatışmayla ilgili kamuoyunu başarıyla etkilemektedirler. [Bu konuda Türkiye'nin desteklediği gruplarla Amerika ve Rusya'nın çıkarları örtüşmemektedir.] Sürekli olarak rejim tarafından uygulanan şiddeti yayınlamalarına rağmen bu yayın organları rejim değişikliği davasını satmamak için isyancıları aklama eğilimindediler. Giderek artan sayıda siyaset bilimi araştırmacı, terörist grupların dâhili olarak homojen aktörler olmadığını, bunun yerine genellikle grubun resmi siyasi hedefleriyle çelişen farklı teşviklere/ motivasyonlara sahip üyelerden oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu, birçok isyancının Suriye halkının kurtuluşu için savaştığı anlamına gelmemektedir.⁴⁴

Son dönemde dünyada *Suriye* konusunda çıkan çok sayıda güncel çalışma vardır. Bu kitapları a) Politik-Yönetimsel b) Orta Doğu tarihi c) Askeri tarih şeklinde üçe ayırabiliriz. Burada seçilen bazı kitaplar değerlendirilerek; Batı'nın Suriye'yi nasıl gördüğünü kısa da olsa

⁴³ CIA, World Factbook: Syria, <https://www-cia-gov.translate.google.com/translate/the-world-factbook/countries/syria>, (Erişim 18.02.2023).

⁴⁴ Max Abrahms, Syria's Extremist Opposition: How Western Media Have Whitewashed the Rebels' Record, https://globalresilience-northeastern-edu.translate.google.com/syrias-extremist-opposition-how-western-media-have-whitewashed-the-rebels-record/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc, (Erişim 18.02.2023).

analiz edebiliriz. Christopher Phillips'in, "*Suriye Savaşı: Yeni Ortadoğu'da Uluslararası Rekabet*"inde; Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ulusların Suriye'de devam eden iç savaşın şekillenmesinde oynadıkları kritik ama yeterince keşfedilmemiş rolüne dikkat çekiliyor. Suriye'nin acımasız, uzun süreli iç savaşı, yaygın olarak 2011'de başlayan ve ancak daha sonra yabancı ulusları da savaşın içine çeken, bir iç çekişme olarak görülüyordu. Ancak bu kitapta Phillips; ABD, Rusya, İran, Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar'ın Suriye Savaşında en başından beri oynadıkları kritik rolleri de gösteriyordu. Phillips, trajik çatışma üzerindeki uluslararası etkileri çözümlüyordu. Batı'nın IŞİD'e bakışını, ABD'nin bölgedeki gücünün azalmasını ve çok daha fazlasını karşıt stratejileri de dikkate alarak aydınlatıyordu.⁴⁵

James A. Reilly, "*Kırılğan Ulus, Parçalanmış Toprak: Modern Suriye Tarihi*"nde bugün Suriye olan toprakların nasıl olupta yüzyıllarca süren Osmanlı, Mısır ve Fransız idaresinin iniş çıkışlarından sağ çıktığını anlamaya çalışıyordu. Neden acımasız bir iç savaşla paramparça olup harabeye döndüğünü sorguluyordu. James Reilly, bu sorulara cevap bulmak için Osmanlı döneminden günümüze beş yüzyıllık Suriye tarihinin izini sürüyordu. Reilly, Suriyelileri birbirine bağlayan ya da onları parçalayan sayısız tarihi, kültürel, sosyal, ekonomik ve politik etkeni anlamaya çalışıyordu. O kapsamlı birincil kaynaklarla; İngilizce, Fransızca ve Arapça yakın tarih yazımına dayanarak, yalnızca çağdaş Suriye'yi değil, aynı zamanda Ortadoğu bölgesini de anlamak isteyenler için temel bir kitap yazmıştı.⁴⁶ A. B. Abrams'ın "*Suriye'de Dünya Savaşı: Orta Doğu Savaş Alanlarında Küresel Çatışma*"sı Suriye Savaşının ilk on yılı hakkında oldukça kapsamlı bir çalışmadır. O bize Suriye'nin Batı dünyası, Türkiye ve İsrail gibi bölgesel stratejik ortaklarla uzun süredir devam eden çatışma tarihine dair kapsamlı bir arka plan sunmaktadır. Suriye krizi yalnızca tek bir ülkede merkezileşmiş olsa da uluslararası bir 'dünya savaşı' paradigmasına dönüşmesiyle artık tüm dünyayı etkilemektedir. Abrams, çatışmanın uluslararası güvenlik üzerindeki etkilerini, ilgili tüm büyük tarafların motivasyonlarını ve çıkarlarını anlamak için hayati önem taşıyan bilgiler sağlar. *Kore Savaşı*, dünyanın iki büyük güç bloğuna ayrıldığı dönemde, birden fazla ülkenin muhalif tarafları desteklemeyi taahhüt ettiği bir senaryo şeklinde gerçekleşmişti. Suriye Savaşı da benzer şekilde Batı dünyası ile muhalifleri arasında giderek artan bir şekilde yeni bir Soğuk Savaş olarak adlandırılan şeyde kilit bir olay oldu. [Aynı durum *Ukrayna Savaşı* için de geçerlidir.]

1980'lerdeki *Afgan Savaşı* gibi Suriye'deki çatışmanın ilk aşamalarında, Batılı güçler ve Orta Doğu'daki İslamcı eğilimli ortakları Moskova dostu laik bir hükümeti devirmek için Müslüman köktendinci bir isyanı kapsamlı bir şekilde desteklediler. Şam'a karşı yürütülen kampanya sadece askeri çabaları değil, aynı zamanda ülkeyi Afgan tarzı bir çöküşe ve İslamcılarca ele geçirilmesine yaklaştıran kapsamlı bilgi ve ekonomik savaş kampanyalarını da içeriyordu. Savaş ilerledikçe Suriye topraklarındaki aktif katılımcı sayısı her iki tarafta da arttı. Türk, ABD, Avrupa ve İsrail istihbaratı, yerdeki askerleri ve gökteki savaşçıları isyancıları desteklerken; Rus, İran, Kuzey Kore ve Hizbullah birimleri hükümeti destekledi. Suriye Savaşı, ülke topraklarının mikro kozmosunda küçük bir savaşken çoklu uluslararası çatışmaların makro kozmosunu yansıtan bir dünya savaşına dönüştü. *Suriye'de Dünya Savaşı* kitabında önümüzdeki yıllarda ülke sınırlarının ötesinde alaka düzeyini sürdürecektir soruların yanıtları aranmaktadır. Batı'nın Suriye devletinin devrilmesini ısrarla takip etme nedenleri nelerdir? Çatışmada ortaya konan emsaller, uluslararası normları küresel yankılarıyla nasıl etkileyecek? Suriye neden diğer Batılı muhaliflerin olmadığı bir şekilde isyanın

⁴⁵ Christopher Phillips, *The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East*, New Haven: Yale University Press, 2020, s.10.

⁴⁶ James A. Reilly, *Fragile Nation, Shattered Land: The Modern History of Syria*, London: Lynne Rienner Publishers, Inc., 2021, s.17.

kışkırtılmasına, bilgi savaşına ve daha sonra ekonomik yaptırımlara karşı savunmasız kaldı? Çatışma ve savaşın gidişatı nasıl olacak, önümüzdeki on yıl içinde hangi koşullar altında sonuçlanması muhtemel?⁴⁷ Tüm bu soruların cevapları büyük İsrail'in kurulmasıyla ilişkilidir. Batı Suriye'de bunu yaparken, Rusya'da tam tersi bir şekilde Ukrayna'da muhalifleri desteklemektedir. [Ters yüz olma hali]

Lisa Wedeen'in "Otoriter Kaygılar: Suriye'de İdeoloji, Yargı ve Yas"ına göre Arap ayaklanmaları; başlangıçta zulümlerin sona erdiğini ve liberal demokratik hükümetlere doğru bir hareketin müjdesini vermesiyle, yenilgileri yalnızca bir tersine dönüşe işaret etmekle kalmadı, aynı zamanda dünya çapında ortaya çıkan otoriterlik biçimlerinin de bir parçasıydı. Lisa Wedeen, 'Otoriter Kaygılar'da, bu olağanüstü olay telaşının; ilk huzursuzluk günlerinin devrimci coşkusu ve ardından diktatörlüğün hızla geri alınması umutlarını paramparça eden yıkıcı şiddetin bilgili, şefkatli bir analizini sunmak için Batı'nın Suriye ile on yıllardır süren ilişkisinden yararlanıyordu. Hem otoriterliğe hem de çatışmaya yeni, anlayışlı ve teorik olarak yaratıcı bir yaklaşım geliştiren Wedeen, vatandaşların büyük bir kısmının birbiri ardına zulümle rejime bağlı kalmasına neyin yol açtığını soruyordu. Yaygın yanlış bilgilendirme bağlamında siyasi yargıya ne olmuştu? Peki, Suriye örneğinden hareketle otoriter liderlerin vatandaşları arasında belirsizlik, siyasi çıkmazlar ve kırılmalar yaratmak için dijital medyayı nasıl kullandıklarına dair ne önerebilirdi? Kapsamlı saha çalışmalarına ve çeşitli Suriye sanatsal uygulamalarına dayanan Wedeen, yerleşik iktidar örgütlerine kararsız bağlılıkları sürdüren ve siyasi değişim arayışının süregelen zorluğuna katkıda bulunan ideolojik yatırımları ortaya koyuyordu. Bu ustaca yazılmış kitap, Wedeen'in günümüz siyaseti ve geleceğimizi en rahatsız edici endişelerinden bazılarıyla derin etkileşiminin bir kanıtıdır.⁴⁸ David W. Lesch'in "Suriye: Modern Bir Tarih"inde Bugünkü Suriye, tümünden yanlış nedenlerle tanınan bir ülke: İç savaş, kısır mezhepçilik ve büyük insani kriz vb. Ancak bir zamanlar zengin olan bu çok kültürlü toplum nasıl oldu da yirmi birinci yüzyılın en yıkıcı ve acımasız çatışmalarından birinin sahası haline geldiği sorgulanıyordu.⁴⁹

Amerika ve AB'nin devletleri dışında medyalarındaki Suriye politikalarını ve çıkarlarını belirleyen belli düşünce kuruluşları vardır. Bilal Karabulut, Dünyada ve Türkiye'de "Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz" çalışmasında bu kuruluşların en önemlilerini hem Avrupa hem de Amerika açısından önem derecesine göre sıralamıştır. Örnek vermek gerekirse: "USA için; Brookings Institution, Council on Foreign Relations, Carnegie Endowment for International Peace, Rand Corporation, The Heritage Foundation, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Center for Strategic & International Studies, American Enterprise Institute, Cato Institute, Hoover Institution⁵⁰ AB için: Chatham House, International Institute for Strategic Studies, Stockholm International Peace Research Institute, Overseas Development Institute, Centre for European Policy Studies, Transparency International, German Council on Foreign Relations, German Institute for International and Security Affairs, French Institute of International Relations, Adam Smith Institut.⁵¹ ABD ve Avrupa'da Suriye Batı yanlısı haberler üretmek konusunda Orta Doğu'yu araştıran yaklaşık

⁴⁷ A. B. Abrams, *World War in Syria: Global Conflict on Middle Eastern Battlefields*, Atlanta: Clarity Press, 2021, s.10-15.

⁴⁸ Lisa Wedeen, *Authoritarian Apprehensions: Ideology, Judgment, and Mourning in Syria*, London: The University of Chicago Press, 2018, s.16-17.

⁴⁹ David W. Lesch, *Syria: A Modern History*, Medford: Polity Press, 2019, s.159.

⁵⁰ James McGann, "The Think Tank Index", *Foreign Affairs*, January/February 2009. http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4598, (Erişim 20.02.2023).

⁵¹ James McGann, "The Think Tank Index", *Foreign Affairs*, January/February 2009. http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4598, (Erişim 20.02.2023).

300 civarında düşünce kuruluşu yahut vakıf vardır.”⁵² Bu kuruluşlar genellikle Suriye konusunda Batı'nın üstünlüğü/ hegemonik hâkim bakışı üzerinden bilgi üretip gazeteler için haberler yapmaktadırlar. Bu kuruluşların sayfalarını incelediğimizde Suriye'ye dair; enerji, ekonomik canlandırma, yönetimin Batı taraflı demokratikleşmesi, küresel dünyaya entegrasyon, İsrail'in ilhak politikaları, siyasi değişim vb. kitap, rapor ve makalelerle karşılaşırız.

Council on Foreign Relations' ta yer alan Zachary Laub'ın “Suriye İç Savaşı: Dehşete Dönüş”, Richard Haass'ın “Amerika Sonrası Ortadoğu”, James M. Lindsay, Henri J. Barkey ve Steven A. Cook'un “Kuzey Suriye'de Türk İstilasası”, Steven A. Cook'un “Kürtlere ihanet için her zaman bir gerekçe bulunur”, Hagit Ariav'ın “Kürtlerin Vatansızlıkla Uzun Mücadelesi”, David J. Scheffer'ın “Suriye'deki Çatışma ve Uluslararası Hukukun Küresel Olarak İnsanları Korumadaki Başarısızlığı”, Bruce Hoffman ve Jacob Ware'in “Adaleti Eve Getirmek: IŞİD 'Beatles' Duruşmasından Gönderiler”, Max Boot'un “İslam Devleti Liderinin Öldürülmesi; ABD'nin Orta Doğu'daki Varlığının Neden Devam Edeceğinin İşaretini Veriyor”, Steven A. Cook'un “Biden'in Orta Doğu Stratejisi Acımasız Bir Pragmatizmdir”, Gayle Tzemach Lemmon “Kobani Kızları”, James M. Lindsay ve Gayle Tzemach Lemmon'un “Kürt Kadınları ve IŞİD'le Mücadele”, “Orta Doğu'da Kadınların ve Kız Çocuklarının Haklarını Geliştirmek: Mevcut Eğilimler ve ABD Politikasının Bir Analizi” makaleleriyle karşılaştık. Bu makaleler ve gazete yazıları genellikle Amerika'nın Suriye'de bulunmasını meşrulaştıran bir dille yazılmıştı.

*Carnegie Endowment for International Peace'*ten Pierre Bousset “Türkiye Seçimleri ve Suriye'nin Geleceği”, “Suriye'deki Savaş ve Türkiye'nin Otokratik Rejimi Uluslararası Yardım Çabalarını Engelliyor”, Marc Pierini “Afetten Sonra Siyaset”, “Türkiye'nin Derin Dönüşümü Avrupa İçin Önemlidir”, Nikita Smagin “Moskova'nın Orijinal 'Özel Harekâtı': Rusya Neden Suriye'de Kalıyor?”, Kheder Khaddour “Suriye'nin Sınır Hatları Siyaseti”, Civan Söz “Mazlum Abdi: Türk Saldırıları IŞİD'e Karşı Mücadeleyi Etkiledi” vb. Türkiye'nin Kürt politikalarını dikkate almayan yazılar yazmıştır. *Rand Corporation'*dan David E. Johnson ile Agnes Gereben Schaefer “Bağdat Muharebesinden Çıkarılan Dersler”, yine aynı kuruluşta Suriye özelinde “Suriye'de Tutulan IŞİD Yabancı Savaşçılarla Başa Çıkma ve Muhafazaları”, “Suriye İç Savaşı Sona Eriyor” vb. makaleler çıkmıştır. *The Heritage Foundation'* da ise “Suriye'ye Gönderilen İslamcı Teröristlerin Akınları Suriye'nin Kimyasal Silahlarına İlişkin Endişeleri Artırıyor”, “BM Suriye'deki Başarısız Çabalarının Arkasına Artık Saklanamaz”, “Suriye Krizi, Kimyasal Silahlarla İlgili Yenilenen Endişeler Ortasında Yükseliyor” vb. ciddi iddialar içeren yazılar kaleme alınmıştır. *Woodrow Wilson International Center for Scholars'* ta “İran'ın Orta Doğu'daki İslamcı Vekilleri”, “ABD-Türkiye Stratejik Toplantıları ve İleriye Yönelik Yol Haritası”, “OPEC Bulmacası: Rusya-Suudi İşbirliği'nin Petrol Fiyatlarına Etkisi”, “2023'te Cihat Tehdidi Konusunda ABD İstihbaratı” vb. yazıları vardır. *Center for Strategic & International Studies'* te “Suriye'de hesap verebilirlik”, “Suriye”, Mohamad Ali'nin “Suriye'de Büyüyen Açlık Krizinin Ele Alınması”, Barrett Alexander'ın “Suriye'nin Ekonomik Çöküşü ve En Savunmasızlar Üzerindeki Etkisi”, Jon B. Alterman, Jonathan Robinson, Natasha Hall, David Satterfield ve Amany Qaddour'un “Suriye'deki Büyük Güç Rekabetinin Ortasında İnsani Yardım”, Nicole Grajewski'nin “Suriye'de Rusya ve İran İşbirliğinin Evrimi”, Emily Galloway'ın “Kuzey Suriye'de koruma” mehzaz tarzındaki metinlerini de zikredebiliriz. *American Enterprise Institute'*ten Emily Estelle Perez, “Güvenli Topluluklar: Afrika'daki Selefi-

⁵² Bilal Karabulut, “Dünyada ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Akademik*

Bakış Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, Kış 2010, s.97-98.

Cihat Yükselişini Durdurmak” ta Suriye’deki selefi yapılara değinmiştir. *Michael Rubin*, ABD-PKK ilişkileri konusunda Türkiye’nin taleplerini erteleyen dolambaçlı mülakatlar vermiştir.

Cato Institute’te ise Doug Bandow’un “Suriye Savaşını Bitirmek, ABD Askerlerini Çıkarmak ve Yaptırımları Kaldırmak”, Ted Galen Carpenter’in “Washington’un Şüpheli Suriye Müdahalesi Sürüyor”, “Washington, Suriye’deki İslamcı Savaş Suçlularını Destekledi”, “Gizlilik Taahhüdü: Suriyeli Kürtler Nasıl ABD’nin ‘Müttefiki’ Oldu?”, Joshua Landis ile John Glaser’in “ABD-Suriye Politikasındaki Tehlikeli Çelişkiler”, “İsviçre’den Suriye’ye Özgürlüğün Ölçüsü”, Doug Bandow’un “Suriye’nin yeniden inşa edilip edilemeyeceği konusunda mütalaalar”, “Suriye’nin Kutsal Yıkımı: Washington, Onları Kurtarmak için Suriyelileri aç bırakıyor”, İlya Somin’in “Suriye’deki Hava Saldırılarımız Meşru Olabilir. Fakat bu, Görevimizin Yasal Olduğu Anlamına Gelmez” tarzdaki etütleri çıkmıştır. Bu tarz yayınlardaki genel hava demokrasinin destekleniyormuş gibi yapıp aslında işlerin terörist gruplar üzerinden gizlice yürütülmesine devam edilmesidir. Avrupa merkezli düşünce kuruluşlarının uzantısı olan dergi ve gazeteler de hâkim paradigma Amerikan merkezli bakış açısıdır. Bu işin en eski hali ise İngiliz sömürgeciliği aklı yazın ve düşünce kalıplarına dayanmasıdır. Ülkemizde “uluslararası ilişkiler” camiasında dış politika alanında yayın yapanlar da aynı kalıplar ve düşüncelerle Suriye olaylarına bakmaktaydılar. Doğu-Batı ilişkileri açısından Suriye’ye Amerikan paradigmaları ya da düşünce kalıplarıyla bakmak bir çözüm üretmenin uzağında kalınması demektir.

Yerli/ Batıcı Suriye Bilgi-Yorum Politikası

Türkiye’nin Suriye algısı daha çok Batı kaynaklı uluslararası ilişkiler perspektifinden bakılarak yorumlanmaktadır. Bu bilgisel yorumlayışın ana hatlarını Amerika örneğinde olduğu gibi çoğunlukla yerli düşünce kuruluşları belirlemektedir. Bunlar içinde; “Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)”, “Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)”, “Dış Politika Enstitüsü”, “İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi”, “EDAM, Liberal Düşünce Topluluğu, ULUSAM, TUSAM, TESEV, 3H Hareketi, vs.”, “Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi Derneği, (ADAM)”, “Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)” vb. yapıları sayabiliriz. Özel de Suriye’ye genel de ise tüm Orta Doğu’ya düşünce yönüyle milli bir perspektifimizin oluşması gerekmektedir. Batıcı Suriye bilgi-yorum politikasını kullanmak çoğu zaman yanıltıcı olmaktadır.

Yorum Politikası, hitap ettiğiniz topluluğunuzun/ kitlenin havasını belirlemeniz ve kabul edilebilir olanın temelini atmanız için bir yer ya da alandır. Bu doğrultuda çoğu zaman manipülasyon kavramı da devreye girmektedir. Her ülke belirli coğrafyaları kendi bakış açısına göre anlamlandırır yahut yorumlar. Bu yorum politikasının *iç kaynaklı* yahut *dış kaynaklı* referanslardan hareketle olması son derece önemlidir. Suriye’nin Doğu-Batı ekseninde yorumlanması oldukça farklıdır. Bu konuda milli bakış Avrupai paradigmalardan ya da kuramsal yapılardan ziyade yerli dinamiklerden oluşursa daha sağlıklı bir bakış elde edilmiş olur. Buradaki *“bilgi-yorum politikası”*ndan kastımız sosyal bilimlerde yapılan işlerdeki kuramsal boyuta dikkat çekmektir. Kimin sözcükleriyle konuşursanız, konuştuğunuz yahut yazdığınız metinler o dünyaya ait bir tortu oluşturur. Önemli olan kendi/ öz dünyanıza ait düşünce kalıplarını oluşturmada özen gösterebilmektir.

Bu metinde Suriye konusunda yorum bilgisini oluştururken Batılılaştırıcı yaklaşım yerine çok daha insani olan Doğucu bilgi-yorum politikasını kullanmayı tercih ettik bu ülkeye ABD, AB ya da Rusya-İran gözleriyle/ gözlükleriyle, düşüncesiyle asla bakamayız. Bu da zaten doğru bir yaklaşım olmaz. Suriye, dini ve kültürel açıdan İran-Suudi rejimlerinden çok daha fazla bize yakın olan bir topluluktur. Amerika ve Rusya burada sömürgeci ve çıkarıcı iki konuyla alakasız devlet olarak bulunmaktadır. Suriye, çoktan onlar için bir *Afganistan* yahut

Kore tecrübesine dönüşmüştür. Iraktaki uygulamaların biraz daha tecrübeli hali yapay bir şekilde Suriye'de denenmiş fakat başarılı olunamamıştır. Oradaki liderlerden ziyade halkın çektiği sıkıntılar çok daha önemlidir.

Türkiye'deki Suriye algısına dair birçok kitap yayımlanmıştır. Albayrak, "*Türkiye-Suriye Birliği İslam Birliği'nin Nüvesi Olarak*"ta Türkiye ve Suriye'nin birleşmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. "Suriye halkıyla dinimiz, coğrafyamız, tarihimiz, medeniyetimiz, çarşımız, mutfağımız, neşemiz, kederimiz, ümidimiz ve korkumuz bir; üstelik kanımız birbirine karışmış, akraba olmuşuz; bütün bunları tali şeyler olarak göreceğiz de emperyalistlerin çizdiği suni sınırı esas kabul edeceğiz, öyle mi,"⁵³ diye sormakla birlikte yakınlaşıp bir olmayı dilemektedir. Albayrakın tespitleri *Suriye Krizi* çıkmadan önce yapılmıştır. Aras ve Toktaş'ın "*Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*" çalışmasında "geleneksel güvenlik yaklaşımlarının dışında bir bakış açısı ile hem devletin hem de insanların güvenliğinin beraber sağlanmasının önündeki iki açmazı, güvenlik-demokrasi ve güvenlik istikrar ikilemlerini tartışmaya"⁵⁴ açılarak ele alınmıştır. Suriye'deki sorunlar 2011 öncesinde daha çok iç meselelerden kaynaklanırken "Arap Baharı"ndan sonra dış kaynaklı bir sorun haline gelmiştir. Suriye güvenliksiz bir bölgeye dönüşmüş, terör unsurları ülkede cirit atmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren Suriye demokrasi ihraç edilecek Irakvari sorunsallı bir Arap devletine dönüştürülmüştür. Eskiden Suriye tarihi ile ilgili çalışmalar daha fazla yayımlanmakta iken 2011'den sonra Türkiye kamuoyuna hitap eden Suriye kitapları daha çok uluslararası politikalar doğrultusunda yazılmaya başlanmıştır.

Uluslararası stratejik araştırmalar kurumu (USAK), Suriye Krizi konusundaki ilk kitaplardan biri olan "*Kapıdaki Kriz Suriye: Uluslararası Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Öneriler*"i kolektif yazarlardan oluşan bir ekiple çıkarmıştır. Güncel gelişmeler; "Ankara, 'Türkiye olaylara müdahil olmamalıdır' ya da 'Batı'nın taşeronluğunu yapmamalıdır', şeklindeki anlamsız önerileri bir kenara bırakmalı ve Suriye konusunda yol haritasını çantasına koyarak uluslararası toplumun önüne çıkmalıdır"⁵⁵ denmiştir. Ankara, olaylara ilk başlarda itidalli yaklaşmıştır. Sorunun zorluğu ve uluslararası büyük güçlerin ne yapmak istediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Günel ise krizi güvenlikle ilgili komplo teorileri üzerinden "*Mayın Temizleme İsrail ve AKP BOP, Arap Baharı ve Suriye Meselesi İşığında*"⁵⁶ ele almayı tercih etmiştir. 2012-2020 yılları arasında Suriye ile ilişkili birçok neşriyat çıkmıştır. Bunların ortak özelliği Suriye'deki olayları anlamaya yönelik çabalar olmasıdır. Bu yayınların başlıklarına baktığımızda bu çabayı rahatlıkla görmekteyiz. Örneğin; Rifat Serdaroğlu, Murat Köylü, Zahide Uçar ve Levent Bulut'un "*Darağacı (BOP) Türkiye-İran Suriye*", Ahmet Kıymaz'ın "*Arap Baharı'nda Kışın Açan Çiçek Suriye*", Cem Şancı'nın "*Karakozak Operasyonu Türkiye Suriye Savaşının Başlamasına 48 Saat Kaldı*", Muhammed Hüseyin Mercan'ın "*Suriye: Rejim ve Dış Politika*", Ahmet Alpan'ın "*Suriye 02:40*", Ümit Özdağ'ın "*Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı mı?*".

Samar Yazbek'in "*Çapraz Ateşte Bir Kadın: Suriye Devrim Günlükleri*", Mustafa K. Erdemol'un "*Suriye Denklemi*", Osman Atalay'ın "*Suriye Direnişi 42 Yıllık Baas Diktatörlüğün Sonu*", Ahmet Ayhan Koyuncu'nun "*Arap Baharında Suriye: Milliyetçilik ve Ulus İnşası*", Ayşe

⁵³ Hakan Albayrak, *Türkiye-Suriye Birliği İslam Birliği'nin Nüvesi Olarak*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s.4-8.

⁵⁴ Bülent Aras & Şule Toktaş, *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*, Ankara: SETA, 2008, s.2-7.

⁵⁵ Usak Kolektif, *Kapıdaki Kriz Suriye Uluslararası Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Öneriler*, Ankara: USAK Yayınları, 2012, s.35.

⁵⁶ Mehmet Günel, *Mayın Temizleme İsrail ve AKP BOP, Arap Baharı ve Suriye Meselesi İşığında*, Ankara: Berikan Yayın Evi, s.202.

Karabat'ın "Suriye Savaşları", Yaşar Demir'in "Fransa'nın Yakınoğu Politikaları Suriye ve Hatay", Sırrı Çınar'ın "Parola: Suriye İşaret: Türkiye", Murat Güztoklusu'nun "Elcezire Konfederasyonu ve Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvoa-i Milliyesi (Atatürk'ün Ortadoğu Projesi)", Mustafa Necati Özfatura'nın "Suriye Düğümü: Kurtlar Sofrasında Orta Doğu", Hüsnü Mahalli'nin "Direni Suriye", Akın Bodur'un "Arada Kalanlar: Komşu Ülkede Savaş ve Suriye-Hatay Hattı", Selah Bedreddin'in "Kürt Ulusal Özgürlük Mücadelesi-Suriye", Anadolu Ajansı'nın "Yetim Kalan Ülke Suriye", Ercüment Akdeniz'in "Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler", Sevra Baklacı'nın "Suriye Notları", A. Oğuz Çelikkol'un "İçimizdeki Komşu Suriye", Ramazan Aras'ın "Mayın ve Kaçakçı: Türkiye-Suriye Sınırını İnşa ve Bozma Pratikleri".

Yusuf Korkmaz'ın "İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması", Ömer Ödemis'in "AKP'nin Suriye Yenilgisi ve Esad", Fikret Akfırat'ın "Erdoğan'ın Suriye Seferi", Can Acun ve Bünyamin Keskin'in "PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG" [SETA Analizi], Thomas Schmidinger'in "Suriye Kürdistanı'nda Savaş ve Devrim: Rojava'dan Sesler ve Analizler", Emir Şekip Arslan'ın "Şehit Suriye", Mehmet Akif Okur ve Nuri Salık'ın "Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika", Robert Fisk, Patrick Cockburn, Kim Sengupta'nın "Suriye: Cehenneme Düşüş (2011-2014)", Charles Glass'in "Suriye Yanıyor IŞİD ve Arap Baharı'nın Sonu", Mehmet Kurtoğlu'nun "Bu Eller Utandırmaz Adamı: Göçler, Mülteciler ve Suriye Savaşı", Barış Adıbelli'nin "Arap Baharı ve Suriye", Metin Erendor'un "Suriye ve Türkmenler", Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım'ın "Uluslararası Politikada Suriye Krizi", Ahmet Parlakışık'ın "Sosyoloji ve Suriye", Burhanettin Duran ve Hasan Basri Yalçın'ın "Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri", Ali Güler'in "Türklüğün Kanayan Yarası Güney Irak ve Suriye Türkleri", Ozan Kemal Sarıalioğlu'nun "Suriye Savaşı'nın Gizlenen Gerçekleri: İsrail İçin Suriye'yi Yok Etmek" [Son derece doğru bir tespittir.], Ali Bademci'nin "Suriye Sendromu".

Sami Eker'in "Soğuk Savaş ve Arap İsrail Çatışmalarının Gölgesinde Suriye ABD İlişkileri 1970-1991", Karam Khella'nın "Uygarlığın Beşiğinden Modern Dünyanın Krizine Suriye", Muhammed Marmaduke Pickthall'ın "Doğu'yla Karşılaşmalar (1894-1896) Filistin ve Suriye", Ahmet Ayhan Koyuncu'nun "Kuruluşundan Arap Baharına Suriye & Milliyetçilik ve Ulus İnşası", Adam Baczko, Gilles Dorronsoro ve Arthur Quesnay'in "Suriye & Bir İç Savaşın Anatomisi" [İç savaşın tüm tarihi ve olay örgüsü anlatılmaktadır.], Abdulkadir Şen'in "Suriye Vekâlet Savaşından Asalet Savaşına II. Cilt" [Büyük devletler adına küçük gruplar savaşmaktadır.], Hamide Yiğit'in "AKP'nin Suriye Savaşı", Gül Seda Acet'in "Uluslararası İlişkilerde İnsani Müdahale: Libya ve Suriye Örnekleri", Ömer Göksel İşyar'ın "Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası", Nurlan Baymoldauly Onjanov'un "Arabulucu: Suriye Düğümü" [Astana süreci odaklı bir çalışmadır.], Yaroslav Samoylov'un "Rusya'nın Suriye Politikası" [Rusya'nın bölgedeki durumunu değerlendiren ilk eserlerden biridir.], Muhammed Akif Bayraktar, "Suriye İnsanlığa Ağıt".

Hamide Yiğit'in "Cihat Kısacında Kadınlar: İstar'dan Zennubiye'ye 'Benim Adım Suriye!'", Ali Poyraz Gürson'un "Büyük Güçlerin Suriye Planı", Ali Haydar Haksal'ın "Suriye: Felaketin Eşiği", Ömer Kahraman'ın "Suriye Krizi'nde Lübnan Hizbullahı'nın Rolü", Güngör Yavuzaslan'ın "Bir Adım Ötesi Suriye", Bezen Balamir Coşkun ve Selin Yıldız Nielsen'in "Türkiye Suriye Sınırdaki Hayatlar", Veysel Kurt'un "ABD ve Suriye Krizinin Dönüşümü". 2020-2023 arasında da Suriye konusunda bazı kaliteli çalışmalar yapılmıştır. İbrahim Varlı'nın "Suriye Kapanı", Salih Yılmaz'ın "Rusya'nın Suriye Politikası", Michael Provence'ın "Büyük Suriye İsyanı ve Arap Milliyetçiliğinin Yükselişi", Kolektif "Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk", Mehmet Çimen'in "Milli Güvenlik Stratejisi Açısından Hafız Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1970-2000) Yılları Arası", Ali Bademci'nin "Vatandan Coğrafyaya: Suriye Yağması", Mehmet Tamer'in "Suriye Krizi Eksenindeki Göçün Türk Kamu Yönetimine Etkileri", Murat Bayar'ın "Dış Politikada Kültür Olgusu: Kuzey Irak ve Suriye İç Savaşı", Salih Barışık'ın "Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi", Mehmet Turan Çağlar'ın "Yerelden Uluslararası

Düzlemlere Suriye Krizinin Dönüşümü", Hakan Mertcan'ın *"Akıntıya Karşı Aleviler, Suriye ve Laiklik"*, Nuri Salık'ın *"İki Darbe Arasında Türkiye'nin Suriye Politikası (1960-1980)"*, Ramazan Gözen'in *"AK Parti Dış Politikası Sıfır Sorun'dan Suriye Savaşı'na Kaybolan Bir İdealizm"*, Ferhat Aktaş *"Emperyalist Saldırganlık ve Direnen Suriye"*, Özdemir Akbal'ın *"ABD'nin Suriye Politikası ve Bölgesel Etkileri"*, Cemali Sultanoğlu'nun *"Orta Doğunun Ortası Suriye"*, Ömer Önhon'un *"Büyükelçinin Gözünden Suriye"*.

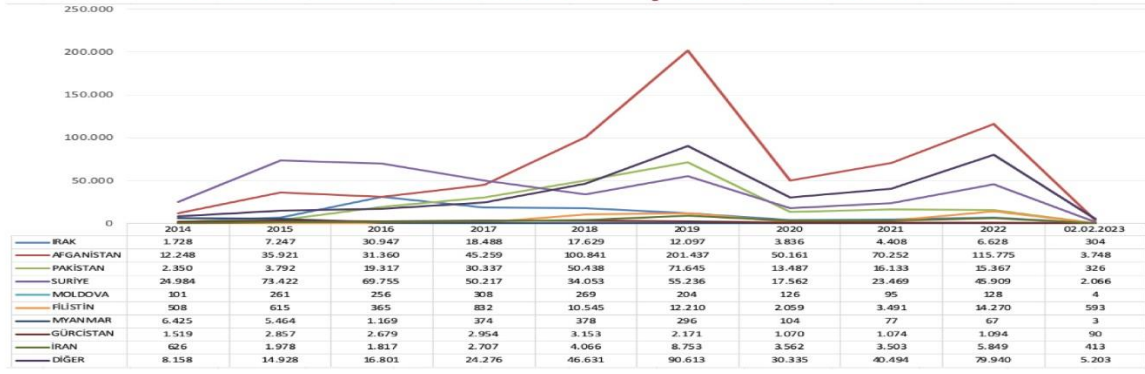
Devam edecek olursak son dönemde başka yapıtlar da ortaya çıkmıştır. Ülküm Gözde Gündoğdu'nun *"Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenleri"*, Taha Kılınç'ın *"Bir Rüya Hatırlar Gibi & Savaşın Önce Suriye"*, Canan Sağıroğlu'nun *"Yeni Savaşlar ve Kadın: Suriye Savaşı Örneği"*, İbrahim Halil Er'in *"Suriye İç Savaşı ve Türkiye"*, Ludovic de Contenson'un *"Anadolu'da İslahat: Ermeni ve Suriye Meselelerinin Tarihsel Kökenleri"*, Andaç Karabulut'un *"Terör Örgütlerinin Tipolojik İncelemesi (Suriye Saha Araştırması)"*, Abdulmunem Zaineddin'in *"Suriye Devrimi Asrın Destanı ve Zafere Giden Yol"*, Yusuf Kaya'nın *"Hafız Esad Dönemi Suriye-Rusya İlişkileri"*, Cihan Kazancıoğlu ve Ayşe Tekdal Fildiş'in *"Rusya'nın Güvenlik Algısı & Suriye Krizi Sonrası Doğu Akdeniz Stratejileri ve Ukrayna Krizi"*, Zeynep Banu Dalaman'ın *"Orta Doğu'da Yeni Denklem: Federal Suriye mi, Üniter Suriye mi?"*, İbrahim Engin Akalın'ın *"Haber Ajanslarının Yeni Medyadaki Yapısı (Suriye İç Savaşı Örneği)"*, Bahattin Yıldız'ın *"Orta Doğu'da Suriye Krizi ve Bölgesel Düzene Yansımaları"*, Murat Tefvik Teniş'in *"Suriye Afrin Zeytindalı Harekâtı"* sayabiliriz.

Bu kitaplardan çok azı Suriye ve göç politikalarına yöneliktir. Çalışma ve araştırmaların %40'ı tarih bilimi alanında, %60'ı ise siyaset bilimi alanında yapılmıştır. Türkiye'de Suriye konusunda son 12 yıl içinde çıkan kitapların %85'inin "Suriye Krizini" Amerikan yaklaşımları ile ele aldığı görülmektedir. [Uluslararası ilişkilerin kuramsal perspektifinden güç merkezli okumalar yapılmıştır.] Suriye konusunda barış/ sulh odaklı çalışmalar yok denecek kadar azdır. [Akademik makaleleri ve kitap incelemelerini dikkate almaz isek durum bu şekildedir.] Bu eserlerin yaklaşık %15'i Suriye'deki göç sorunuyla oluşan insani drama dikkat çekmek için yazılmıştır. Batı'da ise sorun daha çok göç konusu üzerinden tartışılmaktadır. Bazen Suriyeli göçmenler meselesi siyasi seçim zamanlarında bizde de fazlasıyla tartışılan bir meseleye dönüşmektedir. Türkiye medyasında da durum kitapların bakış açısından farksızdır.

Göç ve Yeni Diriliş Olanakları

Suriye'nin yeniden dirilişi orada güvenli demokratik ortak bir hükümetin tahsis edilmesine bağlıdır. Eğer bu tarz bir yapı kurulursa Suriyeli sığınmacılar tekrar ülkelerine dönebilirler. Suriyeli sığınmacılar konusuna resmi olarak *"İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı"* bakmaktadır/ ilgilenmektedir. Bu kuruluş ülkemize gelen göçmen sorunuyla *"düzenli göç, düzensiz göç, uluslararası koruma, geçici koruma, insan ticareti ile mücadele, uyum vb."* konular üzerinden ilgilenmektedir. Suriyeliler ülkemizde sığınmacı olarak, *"geçici koruma"* statüsünde yer almaktadır. Düzensiz göçmenler ise ülkeye kaçak yollarla giren insanları kapsamaktadır.

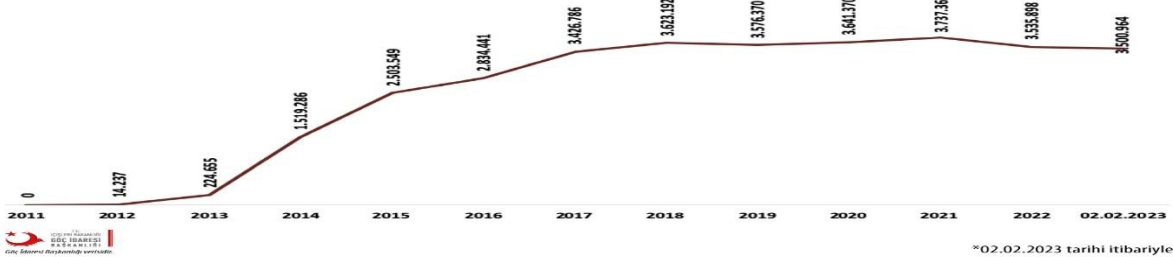
YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI

*02.02.2023 tarihi itibarıyla

Ülkemize 2014-2023 arasında resmi istatistiklere göre en çok Suriye ve Afganistan uyruklu düzensiz göçmenler girmiştir. Bu iki uyruktan başka Irak, Pakistan, Moldova, Filistin, Myanmar, Gürcistan, İran ve diğer ülkelerden de gelenler vardır. On yıllık bir sürede ülkemize yasal olmayan yollardan giren Suriyeli düzensiz göçmen sayısı toplamda 396.673'dir. Son üç yıldır yakalan düzensiz göçmenlerde en büyük kısmı Afganistanlılar oluşturmaktadır. Ülkemizdeki Suriyeliler geçici korunma altındaki sığınmış kişilerdir. Resmi istatistiklere göre bu statüdeki kayıtlı kişilerin sayıları aşağıdaki gibidir.

YILLARA GÖRE GECİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLER

*02.02.2023 tarihi itibarıyla

Düzensiz göçmen ve geçici koruma kapsamındakilerin her ikisi birlikte toplamda 2023 Şubat ayı itibarıyla 3.897.637 kişidir. [Yaklaşık 4 milyon civarında bir kişi diyebiliriz.] Bunların 3.500.964'ü geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerdir. Bunların 1.866.083'ü erkek, 1.634.881 kadındır.⁵⁷ Gelen nüfusun tahmini olarak %55'i 40 yaş altı gençlerden oluşmaktadır. AB ülkeleri yapılan anlaşmalara rağmen 2014-2023 arasında resmi olarak sığınmacılardan sadece 20-30 bin civarında bir insanı göstermelik kabul etmiştir. Suriye'ye müdahale eden ne ABD, AB ne de Rusya-İran bu sıkıntıyı üstlenmemiştir. Yük Türkiye'nin sırtına kalmıştır.

Ülkemiz dışında önceden gitmiş olan bir milyon civarında bir Suriye diasporası da dünya da mevcuttur. Suriye İç Savaşı boyunca ülkeden kaçan Suriye vatandaşları ülkemizde sığınmacı statüsünde bulunmaktadır. Bunların içinde az sayıda da olsa daimi ikametgâh statüsü elde edenler de olmuştur. [Evlilik vb. nedenlerle] Suriye Arap Cumhuriyeti'nin savaş öncesi nüfusunun, kalıcı ikamet edenler de dâhil olmak üzere 22 milyon (2017) olduğu tahmin ediliyordu.⁵⁸ Birleşmiş Milletler (BM), bu sayının 13,5 milyonunu (2016) insani yardıma ihtiyaç duyan yerinden edilmiş kişiler olarak tanımlamıştır. Bunlardan, 2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlamasından bu yana altı milyondan fazlası (2016) ülke içinde yerinden edildi ve yaklaşık beş milyonu (2016) barınmak için Türkiye ve diğer ülkelere sığınmıştır.⁵⁹ Savaş yüzünden ülkelerinden ayrılan dünya çapındaki Suriyeliler mülteci kamplarına yerleştirildi. Göç

⁵⁷ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, *Göç İstatistikleri*, Ankara: İBGİB Yay, <https://www.goc.gov.tr/> (Erişim 21.02.2023).

⁵⁸ The Economist, "Syria's drained population", 30 September 2015, Retrieved 12 August 2017.

⁵⁹ BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi, İstatistikler, <https://www.unocha.org/syria> (Erişim 21.02.2023).

sosyologlarına göre Suriye mülteci krizi genellikle tarihteki en büyük mülteci krizlerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Geçmiş yıllarda Baas rejimi ve güvenlik birimleri, ülkelere geri gönderilen çok sayıda mülteciyi tutuklayıp işkence yapmıştır. Bu işkencelerde birçoğu ortadan kaybolmuş ya da infaz edilmişti. Ülkenin tekrar dirilmesi; Suriyeli mültecilerin, ülke içinde yerinden edilmiş Suriyelilerin, bazen ikinci nesil bir göçmenin (atalarının bulunduğu yere) veya başka ülkede fazla kalan kişinin menşesine/ öz yerine (Suriye) geri dönüşüyle mümkün olur. Türkiye, Lübnan, Ürdün, Mısır ve diğer ülkelerde kurulan Suriyeli mülteci kamplarında kalamayan veya kalmak istemeyen sığınmacılar aslında kendi ülkelerindeki olayların bitmesini ve ülkelere tekrar geri dönmeyi istemektedirler. Suriye'de barış gerçekleşip, göçmenler geri döndüğünde ancak bir istikrar ortamından söz edebiliriz. Türkiye, iç savaştan kaçan Suriyelileri siyasi-dini anlamda bir misafir/ muhacir olarak görmüş ve onlara sayısız yardımlarda bulunmuştur. Türkiye'nin bu sorunu çözmek için yapabileceği beş husus vardır: İstikrar ve güvenliği sağlama, barış sürecini kalıcı olarak hayata geçirme, gerilimi azaltma, demokrasiyi yeniden yapılandırma, ticari hayatı ve iş olanaklarını canlandırma. Bu yapıldığında Suriye tekrar canlanıp küllerinden doğacaktır. Diğer türlü düşünülüğünde Irak gibi parçalanmış bir Suriye, her daim istikrarsızlık ve terör kaynağı olmaya devam edecektir. Bu işlerin savaş stratejileri ile yaklaşılması geçici çözümdür. Asıl mesele Suriye'nin sosyolojisini anlayıp kalıcı çözümler üretmekten geçmektedir.

Sonuç

Suriye İç Savaşı'nın yayılması, Arap dünyası ve ötesindeki ülkelere mülteci krizi olarak etki etmiştir. Bu krizden en çok Türkiye mağdur olmuştur. *Arap Baharı* sırasındaki ilk protestolardan bu yana giderek şiddetlenen Suriye İç Savaşı, hem büyük Orta Doğu güçleri, Türkiye ve İran için hem de Amerika ve Rusya için bir vekâlet savaşına dönüşmüştür. Olaya bu açıdan baktığımızda Savaşın birbiri üzerine geçmiş matruşka bebekleri gibi üç ayrı katmandan oluştuğunu söyleyebiliriz. Daha geniş bir bölgesel savaş için potansiyel bir başlangıç noktası olan bu olay "Ukrayna Savaşı"nın da tetiklemiştir. Suriye İç Savaşı'nın yayılması genellikle *Arap Kışı* olarak adlandırılmıştır. Bahar'ın kışa dönmesinin en büyük nedeni Rusya ve ABD'nin Orta Doğu politikalarıdır.

Suriye'de Beşşar Esad'ın yerinden edilmesi için çok fazla çaba harcanmıştır. Fakat Rusya'nın himayesi nedeniyle Batı bu stratejide başarılı olamamıştır. Bir zamanlar ABD'nin Afganistan'da Rusya'ya yaptığını bu sefer Putin, Suriye'de Esad ve güçleri üzerinden Amerika'ya yapmıştır. Afganistan değişik ülkelerin Asya'da hesaplaştığı bir ülkedir. Aynı şekilde Suriye'de değişik ülkelerin Orta Doğu'da hesaplaştığı bir arenaya dönmüştür. Bu tarz bir arena Avrupa kıtası içinse Ukrayna meselesi olmuştur. Olayların altında yatan asıl neden enerji kaynakları ve gıda kaynaklarının kimlerin tarafından yönetileceği gerçeğidir. Suriye meselesinin gerçek çözüm dinamikleri Türkiye'nin izleyeceği politikalara bağlıdır. Suriye iç savaşının mimarları olan iki ülke [ABD ve Rusya] hakikatte bu bölgede gerçek bir çözüm üretmeyi gönülden istememektedirler. Asıl istekleri Türkiye'nin enerji kaynaklarına ulaşmasının engellenmesidir. Senaryo Irak'ta ilkin denenmiş, Suriye'de de uygulanmaya konulmuştur. Türkiye Doğu'da Ermenistan ve Azerbaycan, Güneyde Suriye ve Irak, Batı'da Yunanistan, Kuzeyde ise Ukrayna anlaşmazlıklarıyla dört bir taraftan jeo-politik açıdan kısıtlanmıştır. Bu nokta da özellikle etnik provokasyon siyaseti uygulanmakta, Türkiye istikrarsızlığın içine çekilmeye çalışılmaktadır. Kısaca Batı'nın emperyalist Doğu yaklaşımı hala geçerliliğini korumaktadır. Her şeye rağmen Türkiye kendisini koruma adına bu tabloya karşı çözümler üreterek direnmeye çalışmaktadır.

Suriye meselesiyle alakadar olarak incelediğimiz yerli ve yabancı neşriyatın büyük bir kısmı Batılı perspektiften yazılmıştır. Sorunun çözümünden ziyade uluslararası ilişkiler düzeyinde [Amerikancı] okumalardan kaynaklı çalışmalardır. Türk kamuoyundaki yazarların

çoğu ‘Suriye İç Savaşı’nı negatif bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bu ise soruna çözüm odaklı bakmamaktan kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de Suriye Krizi’nin başlangıcından günümüze kadar geçen 12 yıllık dönemde 150 civarında eser kaleme alınmıştır. Bu yayınların yaklaşık %55’i AK Parti Hükümeti’nin sosyo-ekonomik, jeo-politik Suriye’ye bakışını yansıtmaktadır. Suriye’nin kurtuluşu için öncelikli olarak bölgenin güvenli hale getirilmesi ve bu bölgelere Türkiye’deki Suriyelilerin yerleştirilmesi hedeflenmektedir. Yayınların %45’i ise AK Parti Hükümeti’nin Suriye politikalarını olumsuz şekilde değerlendirmektedir. Bu bakış bir zamanlar hem doğuda hem Batıda postosmani dönemde nevosmanicilik yaftasına maruz kalmıştır. [Davutoğlu’nun yanlış ifadeleri nedeniyle] Bir Türk olarak Osmanlı’nın eskisinden de yenisinden de rahatsızlık duymuyorum. [Kemal Tahir çizgisi gibi] Osmanlı güvenli bölge siyasetini tarihte İran karşısında Irak’ta demografik yapıyı koruyacak şekilde sınırlandırma siyasetiyle yürütmüş ve uzun yıllar bölgeyi refah içinde yaşatmıştır. Tüm dünya tarafından yetim bırakılan [kendi eski Devleti dâhil] Suriye halkına, gerçek manada sadece Türkiye hükümeti sahip çıkmıştır. Nice acılar yaşamış Suriye halkının tekrar dirilmesi ancak tüm unsurların aralarında uzlaşp Türkiye’nin yardım eliyle başlattığı oluşuma destek vermesiyle olur. Suriye, demokratik yönden barış anlayışıyla birleştirilebilirse [Osmanlı tarzı şuraya dayalı bir hükümet sistemi] sonuna dek süren kıyameti bir yıkım olan bu süreçten çıkarak kurtulabilir. Büyük devletler Suriye’yi küçük parçalara bölmek için etnik-dini sosyolojiyi sonuna kadar kullanmışlardır. [Dijital sosyoloji manipülasyonlarını da unutmamak gerekir.] Birleşmelerin olması için yabancı dış güçlerin (ABD, AB ve Rusya-İran) ve yapılarının ülkeyi acilen terk etmeleri gerekir. Tarla içinde bildirdan/ geçmişten kalan yabancı otlar temizlenirse Suriye tekrar mümbit-verimli hilalin bir parçası haline gelecektir. Ülke ırk ayrımcılıkları ve doğal olmayan demografik müdahaleler üzerinden asla birleştirilemez. Üç-beş parçaya ayrılmış Suriye’yi ancak demokrasiye olan inancın artması birleştirir. Suriye’ye Batıcıların zorla müdahalesiyle demokrasi de gelmez ancak tüm yerli-millî unsurların birleşip gerçekten ayağa kalkmayı istemesiyle olur bu. Ülkenin sorunlarının ABD’ci uluslararası paradigmlar yerine “Suriye Sosyolojisi” üzerinde Doğu-Batı yaklaşımı [Baykan Sezercî] bir okumanın yapılmasının daha faydalı olacağı kanaatindeyiz. Suriye’deki toplumsal çatışmaların sosyolojik ve siyasi bir arka planı vardır. Suriye halkının sosyal sorunlarına, resmi siyasete ve Suriye toplumundaki sosyal çelişkilere dair fikirler üretmeliyiz.

Kaynakça

- Abosedra, Salah. Fakih, Ali ve Haimoun, Nathir. *Ethnic Divisions and the Onset of Civil Wars in Syria*, IZA- Institute of Labor Economics: IZA DP No. 14023, 2021.
- Abrahams, Max. Syria’s Extremist Opposition: How Western Media Have Whitewashed the Rebels’ Record, https://globalresilience-northeastern-edu.translate.google.com/syrias-extremist-opposition-how-western-media-have-whitewashed-the-rebels-record/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc, (Erişim 18.02.2023).
- Abrams, A. B. *World War in Syria: Global Conflict on Middle Eastern Battlefields*, Atlanta: Clarity Press, 2021.
- Albayrak, Hakan. *Türkiye-Suriye Birliği İslam Birliği’nin Nüvesi Olarak*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Al-Monitor. “Syria’s Assyrians threatened by extremists”, *Al-Monitor: the Pulse of the Middle East*, Retrieved 24 July 2014.
- Aras, Bülent. & Toktaş, Şule. *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*, Ankara: SETA, 2008.

- Balta, Evren. *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Barnett, Suzanne Wilson. & Symons, Van Jay. *Asia in the undergraduate curriculum: A case for Asian studies in liberal arts education*, East Gate, M. E. Sharpe, 2000.
- BBC. "Who are the Turkmen in Syria?", *BBC News*, 2015, There are no reliable population figures, but they are estimated to number between about half a million and 3,5 million. Who Are the Turkmens of Syria?, *The New York Times*, 2015, Q. How many are there? A. No reliable figures are available, and estimates on the number of Turkmens in Syria and nearby countries vary widely, from the hundreds of thousands up to 3 million or more.
- Berger, M. T. *The triumph of the East? The East-Asian Miracle and post-Cold War capitalism*, 2002.
- Berger, Mark T. "The triumph of the East? The East-Asian Miracle and post-Cold War capitalism", In Borer, Douglas A. (ed.), *The rise of East Asia: critical visions of the Pacific century*. Routledge, 1997.
- BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi. İstatistikler, <https://www.unocha.org/syria> (Erişim 21.02.2023).
- Bröning, Michael. (7 March 2011), "The Sturdy House That Assad Built", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2011-03-07/sturdy-house-assad-built> Human Rights Watch, 17 December 2018, (Erişim 18.02.2023).
- Central Intelligence Agency. "Syria", *The World Factbook*, Retrieved 7 April 2021.
- CIA. "Syria: People and society", *The World Factbook*, 10 May 2022, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/#people-and-society>, (Erişim 18.02.2023).
- CIA. World Factbook: Syria, <https://www-cia-gov.translate.goog/the-world-factbook/countries/syria>, (Erişim 18.02.2023).
- Danna, Nissim. *The Druze in the Middle East: Their Faith, Leadership, Identity and Status*. Brighton: Sussex Academic Press, 2003.
- Dilek, Yeşim. "Çivi Yazısından Arap Alfabesine Ortak Bir Gereksinim: Alfabe ve Yazı Sistemleri A Common Necessity from Cunieform to Arabic Alphabet: Alphabet and Writing Systems." *Journal of Universal History Studies (JUHIS)* 5.1 (2022).
- Drysdale, Alasdair. ve Hinnebusch, Raymond A. *Syria and the Middle East Peace Process*, Council on Foreign Relations, 1991.
- Fukuyama, Francis. *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Çev., Zülfü Dicleli, İstanbul: Profil Kitap, 2016.
- Füredi, Frank. *Colonial wars and the politics of Third World nationalism*, New York: I. B. Tauris, 1994.
- http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4598, (Erişim 20.02.2023).
- Human Rights Watch. "Syria: Events of 2018", *World Report 2019: Rights Trends in Syria*, 17 December 2018.
- Huntington, Samuel P. *Medeniyetler Çatışması*, Çev., Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları, 2020.
- Ichijō, Kazuo. & Ikujiro, Nonaka. *Knowledge creation and management: new challenges for managers*, Oxford University Press, 2007.

- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. *Göç İstatistikleri*, Ankara: İBGİB Yay, <https://www.goc.gov.tr/> (Erişim 21.02.2023).
- Karabulut, Bilal. "Dünyada ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, Kış 2010.
- Khatib, Lina. *Filming the modern Middle East: politics in the cinemas of Hollywood and the Arab world*. Library of Modern Middle East Studies, *Library of International Relations*, Vol. 57. I. B. Tauris, 2006.
- Kufacı, Osman "Coğrafyanın baki divanı'na aksi: Şehir adları", *Ekev Akademi Dergisi* 78, (2019).
- Lesch, David W. *Syria: A Modern History*, Medford: Polity Press, 2019.
- Library of Congress Country Studies. *Syria*, "Kurds", <https://countrystudies.us/syria/23.htm>, (Erişim 18.02.2023).
- MacFarquhar, Neil. (12 November 2011), "Arab League Votes to Suspend Syria", *The New York Times*, Retrieved 12 November 2011.
- MacGilchrist, Felicitas. "Metaphorical politics: Is Russia western?", *Nation in Formation: Inclusion and Exclusion in Central*, https://www-academia-edu.translate.google.com/616571?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc, (Erişim 18.02.2023).
- McGann, James. "The Think Tank Index", *Foreign Affairs*, January/February 2009.
- McNeill, William H. *What We Mean by the West*, Pennsylvania: Foreign Policy Research Institute, 1997.
- Meštrović, Stjepan. *Balkanization of the West: The Confluence of Postmodernism and Postcommunism*, Routledge, 1994.
- OHCHR/ IICISyria. "Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic", www.ohchr.org. Retrieved 19 October 2020, Rose, Söderholm, Caroline, Alexander (April 2022), "The Captagon Threat: A Profile of Illicit Trade, Consumption, and Regional Realities" (PDF), New Lines Institute: 2-39. Archived from the original (PDF) on 12 April 2022, "Is the Syrian Regime the World's Biggest Drug Dealer?", *Vice World News*, 14 December 2022, Archived from the original on 15 December 2022, (Erişim 18.02.2023).
- OHCHR/ IICISyria. *Independent International Commission of Inquiry on the*, (Erişim 18.02.2023).
- Phillips, Christopher. *The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East*, New Haven: Yale University Press, 2020.
- Reilly, James A. *Fragile Nation, Shattered Land: The Modern History of Syria*, London: Lynne Rienner Publishers, Inc., 2021.
- Reuters. Death toll in Syria likely as high as 120,000: group, 14 May 2013, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-deaths-idUSBRE94D0L420130514>, (Erişim 18.02.2023).
- Richards, M; Rengo, C; Cruciani, F; Gratrix, F; Wilson, JF; Scozzari, R; MacAulay, V; Torrioni, A. "Extensive Female-Mediated Gene Flow from Sub-Saharan Africa into Near Eastern Arab Populations", *American Journal of Human Genetics*, 72 (4), 2003, 1058-1064. doi:10.1086/374384, "In the Wake of the Phoenicians: DNA study reveals a Phoenician-Maltese link", *National Geographic Magazine*, October 2004, Retrieved 30 January 2013.

- Rollinger, Robert. "The terms Assyria and Syria again", *Journal of Near Eastern Studies*, 65 (4), doi:10.1086/511103.
- Said, Edward W. *Haberlerin Ağında İslam*, Çev., Alev Alatlı, İstanbul: Pınar Yayınları, 1984.
- Sezer, Baykan. *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017.
- SSO. *Syria Population of 2023*, <https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>, (Erişim 18.02.2023).
- The Economist. "Syria's drained population", 30 September 2015, Retrieved 12 August 2017.
- The Syrian Observatory for Human Rights. "More than 570 thousand people were killed on the Syrian territory within 8 years of revolution demanding freedom, democracy, justice, and equality", 15 March 2019.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *UNHCR Syria Regional Refugee Response*, Archived from the original on 19 February 2018, Retrieved 9 August 2013.
- Usak. Kolektif, *Kapıdaki Kriz Suriye Uluslararası Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Öneriler*, Ankara: USAK Yayınları, 2012.
- Vision of Humanity. *Global Peace Index*, Retrieved 14 October 2019.
- Wedeen, Lisa. *Authoritarian Apprehensions: Ideology, Judgment, and Mourning in Syria*, London: The University of Chicago Press, 2018.
- Xinhua News Agency. 1 December 2012, *Syria suspends its membership in Mediterranean union*, Archived from the original on 6 December 2011.
- Zeine, N. *Struggle for Arab Independence: Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faisal's Kingdom in Syria*, Delmar, New York: 1977.